

Riskbedömningar i ärenden med **hedersrelaterat våld**

Metodstöd för socialsekreterare som arbetar
med barn och ungdomar

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Riskbedömningar i ärenden med **hedersrelaterat våld**

Metodstöd för socialsekreterare som arbetar
med barn och ungdomar

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

Utgivningsår: 2009

Andra omarbetade upplagan

ISBN: 978-91-7281-354-0

Tryckeri: Intellecta DocuSys AB, Göteborg

För mer information kontakta
Länsstyrelsen i Stockholms län
socialavdelningen
Tfn: 08-785 40 00

Denna rapport finns också som pdf på vår webbplats
www.lansstyrelsen.se/stockholm

Förord

Länsstyrelsen i Stockholm fördelar årligen ekonomiskt bidrag till länets kommuner, övriga myndigheter och aktörer i det civila samhället för dels förebyggande insatser, dels utveckling av skydd och stödresurser för barn och ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Länsstyrelsen ger också konkreta råd och metodstöd efter behov till de olika bidragstagarna under genomförandet av sina insatser/projekt.

År 2007 beviljades projektmedel till Utredningsgruppen för Ungdom och Familj inom socialtjänsten i stadsdelen Spånga – Tensta, Stockholm stad.

Projektet utmynnade i ett verktyg för risk- och skyddsbedömning i ärenden som rör barn och ungdomar utsatta för hedersrelaterat förtryck och våld.

Verktyget har dokumenterats av projektledarna Pernilla Söderberg och Kristin Krabbe i form av denna manual som Länsstyrelsen i Stockholm producerar och distribuerar. Manualen riktar sig till utredande socialsekreterare inom socialtjänsten som kommer i kontakt med flickor under 18 år, som utsätts för hedersrelaterat förtryck. Syftet är att ge socialsekreteraren stöd i kontakten med flickan, hennes familj och olika samarbetspartners för att få fram information till utredningen, ge ett bra bemötande och göra kvalificerade riskbedömningar som leder till ökad säkerhet för flickan.

En oberoende utvärdering av hela projektet genomfördes under våren 2008. Utvärderingen visar att socialsekreterarna inom stadsdelen upplever att de har fått ett efterfrågat och mycket konkret stöd för sitt arbete.

Som svar på ett uttalat behov och intresse genomför nu Länsstyrelsen i Stockholms län ett antal utbildningstillfällen om detta verktyg för socialsekreterare över hela länet som arbetar med myndighetsutövning inom barn och ungdom.

Anne-Marie Danon

Socialdirektör

Länsstyrelsen i Stockholms län

Innehåll

Förord	5
Om manualen.....	9
Inledning	11
Hedersrelaterat förtryck och våld	12
Definition antagen av Socialstyrelsen och Länsstyrelsen i Stockholms län (2005)	12
Hederskontext – Ett sammanhang präglad av hedersrelaterat förtryck.....	13
Hedersrelaterat förtryck i ett kontinuum	14
Förhållningsätt till hedersrelaterat förtryck.....	15
Anmälan och förhandsbedömning.....	16
Anmälan enligt 14 kapitlet 1 § SOL	16
Förhandsbedömning	16
Klargörande samtal – probleminventering	17
Tydliggöra handlingsalternativ	19
Polisanmälan.....	20
Socialtjänstens utredning.....	21
Att inleda utredning.....	21
BBIC– Barns Behov i Centrum	22
BBIC:s grundprinciper.....	23
BBIC:s grundprinciper kopplat till hedersrelaterat våld och förtryck.....	23
BBIC- triangeln kopplat till hedersrelaterat förtryck och våld.....	25
Familj och miljö.....	25
Barnets behov	28
Vårdnadshavarens förmåga	31
Arbetsmetod – Praktiskt socialt arbete.....	33
Att tänka på i mötet med flickan, föräldrarna och nätverket	33
Att tänka på i mötet med samarbetspartners	35
Signs of Safety	36

Risk och skyddsfaktorer kopplat till hedersrelaterat våld och förtryck...	44
Familj och miljö.....	44
Föräldrarnas förmåga	46
Flickans beteende.....	47
Analys och bedömning	50
Analys	50
Bedömning.....	52
Säkerhetsplanering och insatser	58
Komplexa ärenden	58
Socialtjänstens handlingsutrymme	58
Socialtjänstens organisering.....	59
Samarbete med familjen nödvändigt	59
Socialtjänstens tilltro till förändring i familjen	59
Säkerhetsplanering	60
Insatser för flickan och hennes familj	61
Genomförandeplan och vårdplan	62
Insatser för flickan.....	64
Placering.....	65
Eftervård.....	67
Referenser	68
Litteratur.....	68
Övriga referenser.....	69

Om manualen

Denna vägledande skrift utgår från verksamhetssystemet Barns behov i centrum (BBIC) och den lösningsfokuserade metoden Signs of Safety (Turnell & Edwards 1999). Manualen har arbetats fram genom diskussioner i Utredningsgruppen för Ungdom och Familj i Spånga - Tensta kring hedersrelaterat våld och förtryck samt arbetsmetoder och bedömningsverktyg för denna typ av ärenden. För teoretisk förankring deltog vi, projektledarna, i utbildningen Hedersrelaterat förtryck/våld i praktiskt socialt arbete, 7.5 hp, på Högskolan i Sköndal, under hösten 2007. Ann Gardeström, verksamhetschef för Utredningsgruppen för ungdom och familj till och med april 2008 och formellt ansvarig för projektet, engagerade sig också i praktiken och gav kontinuerligt stöd till såväl gruppen som projektledarna under genomförandet av projektet.

Materialet har sedan förstärkts med risk- och skyddsfaktorer utarbetade med hjälp av relevant litteratur och instrument såsom polisens riskbedömningsverktyg Patriark, Malmö stads Handbok från 2007, andra handlingsplaner, kommentarer och tankar från olika samarbetspartners och andra med expertis på området.

Det skrivna materialet har skickats på remiss till ett antal nyckelpersoner och deras kommentarer och synpunkter har infogats i slutversionen. De juridiska delarna är granskade av Agneta Lundberg Lindroth, jurist i Stockholm stad. Socialkonsulenterna Karin Jaensson och Agneta Krantz på Länsstyrelsen i Stockholms län har läst igenom underlaget till första upplagan (hösten 2008) och deras synpunkter har införlivats i texten. Underlaget till den här upplagan har också stämts av med Katarina Munier, BBIC-ansvarig utredare på Socialstyrelsen, i de delar som rör BBIC. Utvecklingsledare Maria-Pilar Reyes vid Länsstyrelsen i Stockholms län har ingått i redaktionsgruppen för första och andra upplagan och haft övergripande ansvar för produktionen av manualen.

I det fall ordet ”vi” står i texten avses den myndighetsutövande socialsekreteraren om inget annat framgår.

Pernilla Söderberg
socialsekreterare

Kristin Krabbe
socialsekreterare

Inledning

Socialtjänsten har ett övergripande ansvar för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden (5 kap. 1 § SoL). Barnet ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling (6 kap. 1 § FB).

När information inkommer till socialnämnden som kan innebära att ett barn har behov av stöd eller skydd från socialtjänsten, ligger det i socialtjänstens uppdrag att göra en förhandsbedömning och ta ställning till om det finns skäl att inleda en utredning enligt 11 kap 1 och 2 §§ SoL. En utredning kan leda fram till att den unge har rätt till insatser inom ramen för socialtjänsten. Den unge och familjen kan också hänvisas till andra stödjande samhällsfunktioner.

Genom *Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)* har samhället möjlighet att ge barn och unga det skydd eller den vård de behöver även i de fall som vårdnadshavaren motsätter sig detta. Vid varje fall där socialtjänsten bedömer att det föreligger risk för att ett barns hälsa och/eller utveckling allvarligt kan skadas, ska socialtjänsten således göra bedömningen om det finns skäl för ett omhändertagande. Att en ungdom löper risk att utsättas för våld, könsstympning eller tvångsäktenskap kan vara ett sådant skäl.

I ärenden som rör hedersrelaterat förtryck och våld är det av stor vikt att socialsekreteraren har kunskap om de särskilda hänsynstaganden som måste tas för att arbetet ska bli fruktbart och öka säkerheten för flickan. Socialsekreteraren behöver vara väl insatt i vad konsekvenserna av socialtjänstens agerande, eller icke-agerande, kan leda till för flickan men också för andra medlemmar i hennes familj, till exempel hennes syskon.

Hedersrelaterat förtryck och våld

Definition antagen av Socialstyrelsen och Länsstyrelsen i Stockholms län (2005)

- Våldet ses och uttalas av kollektivet som en legitim, oundviklig handling för att straffa kvinnors olydnad, bevara familjens heder och värna om släktens sociala överlevnad.
- Hederstänkandet har en avgörande roll.
- Våldet är planerat.
- Våldet är kollektivt sanktionerat och beslutat, i vissa fall även kollektivt utövat.
- Förövarna beskyddas av merparten av släkten/kollektivet.
- Våldet drabbar individer av kvinnokön från det att de blir köns mogna, det vill säga från cirka tolv-tretton års ålder och under resten av livet.
- Våldet är framförallt:
  - *psykiskt* (kränkning, skuld- och skambeläggning, förödmjukelser, nedvärdering, undandragen kärlek och omsorg, förföljelse, hot),
  - *socialt* (isolering, förbud att delta i normala aktiviteter i samhället, tvång till avvikande klädsel, avvikande beteende, ekonomisk nöd, ofrivilligt bortförande). I förlängningen är våldet ofta även
  - *sexuellt* (tvång till oönskat sex med okänd/oönskad person genom ofrivilligt äktenskap) och
  - *fysiskt* (från örfil till mord).
- Ett rykte kan vara tillräckligt skäl för bestraffning.
- Våldet kan även utövas mot individer av bägge kön på grund av sexuell läggning som av kollektivet utdöms som avvikande och mot kvinnor om de inte är fruktsamma.
- Våldet kan även drabba pojkar och unga män om de stödjer eller beskyddar en flicka eller kvinna som inte fogar sig.
- Även pojkar och unga män kan utsättas direkt av hedersrelaterat våld då de har en relation med, eller ingår äktenskap med en kvinna som inte accepteras av hans familj och släkt, eller när hennes familj inte accepterar relationen med honom.

Utövarna av hedersrelaterat våld är i första hand män som står nära de utsatta, men även närstående kvinnor kan delta. Våldet består också i indirekt påtvingade arrangerade äktenskap. Flickan vågar eller vill genom sin beroendeställning inte ifrågasätta det arrangerade äktenskapet.

Hedersrelaterat våld uppstår och utövas i en mänsklig kontext som kännetecknas av att flickors och kvinnors handlingar ses av kollektivet som en symbol för hela släktens heder och trovärdighet. En viss religion, härkomst, etnicitet, klass/utbildningsnivå eller ”invandrarskap” är i sig inte tillräckligt för att fenomenet ska kunna uppstå. Förtrycket hårdnar under perioder då kollektivet känner sig hotat och varierar över tid i samband med historiska och socioekonomiska skeenden.

Hederskontext – Ett sammanhang präglad av hedersrelaterat förtryck

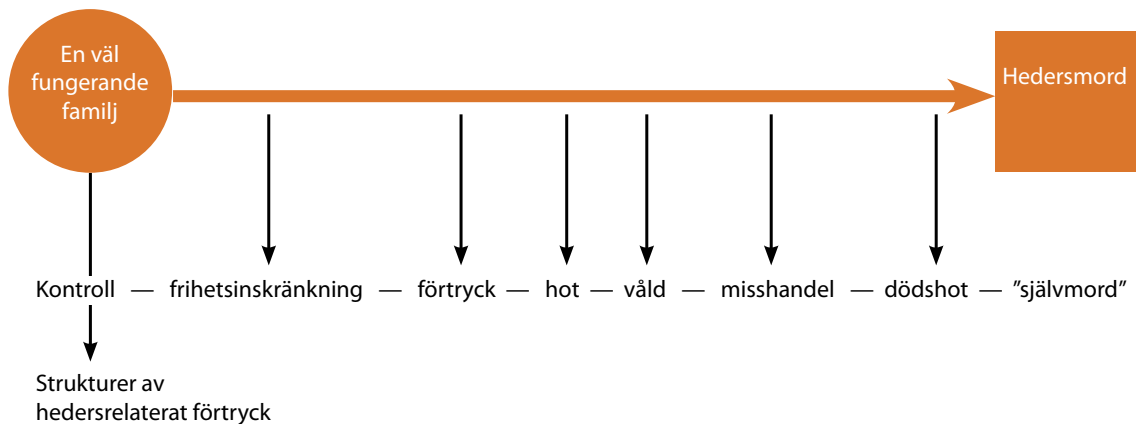
Begreppet hederskontext är framarbetat utifrån samlad erfarenhet i arbetsgruppen, samt från Jämteborn (2005), Schlytter (2004), Sjögren (1993) och Wikan (2004) samt Regeringskansliets kartläggning (2005) och Länsstyrelsen i Stockholms län (2005)

I system där hedersrelaterat förtryck förekommer är individens rättigheter underordnat familjens och släktens behov. Systemet är starkt patriarkalt och förtrycket centreras kring kontroll av flickors och kvinnors sexualitet. Kvinnornas/flickornas faktiska eller påstådda sexuella beteende är avgörande för männens heder.

Ogifta flickors bevarande av oskuld anses vara hela släktens angelägenhet. Rykten räcker för att en flicka eller en kvinna ska misstänkliggöras och sprida skam över familjen. Om en kvinna eller flicka, genom sitt beteende eller påstådda beteende, har dragit skam över familjen, kan familjens heder återupprättas, ”tvättas bort”, genom att hon bestraffas. Det finns ett ständigt underliggande hot om bestraffning om gränser överskrids. Våldet kan även utövas mot individer av båda kön på grund av sexuell läggning som av kollektivet utdöms som avvikande, ofta med allvarliga konsekvenser då sexuell läggning inte går att ”tvätta bort”.

Våldet kan även drabba flickor/kvinnor och pojkar/män som vägrar att utföra den av kollektivet beslutade bestraffningen, samt drabba kvinnor om de inte är fruktsamma. Bestraffningar vid beteenden som kan anses gå emot familjens regler kan handla om allt från känslomässig utpressning till fysiskt våld, uppmaning till självmord eller mord.

FN rapporterar också om att många flickor utsätts för könsstympning, våldtäkter samt andra former av könsrelaterat våld, därför är det viktigt att även beakta denna aspekt som en del av hederskontexten. I samma kollektiv som har strikta krav om lydnad, finns också ett löfte om att alltid vara omhändertagen och ha en självklar plats i tillvaron.

Hedersrelaterat förtryck som ett kontinuum (Björktomta, 2004).

Hedersrelaterat förtryck i ett kontinuum

Hedersrelaterat förtryck kan ses som ett kontinuum (Björktomta, 2004) från en välfungerande familj till allt mer kontrollerande av flickans beteende, som i sin mest extrema form kan leda till hedersmord

En utredande socialsekreterare träffar familjer som befinner sig längs hela skalan. Familjer kan ansöka om stöd och en anmälan om oro för ett barn eller en ungdom kan inkomma av helt andra orsaker, och det är först i socialtjänstens möte med familjen eller den unge som den hedersrelaterade problematiken framkommer, om den alls framkommer. Det kan visa sig att familjen har vissa begränsningar eller inskränkningar i den unges liv men som inte föranleder någon åtgärd av socialtjänsten då den unges hälsa och utveckling inte riskerar att skadas. Om insatser, i det fallet, inte kan ges på frivillig väg avslutas ärendet.

Vi möter också ungdomar som utsätts för ett starkt hedersrelaterat förtryck, såsom psykisk och fysisk misshandel, som riskerar att bli förda ur landet, ingå tvångs- äktenskap, könsstympas eller som lever under hot om att bli dödade. Socialtjänsten har då en absolut skyldighet att agera för att den unge ska få skydd och stöd.

Förhållningssätt till hedersrelaterat förtryck

Hedersrelaterat förtryck sker, enligt ovanstående definition, i patriarkala system där förtrycket centreras kring kontroll av flickors och kvinnors sexualitet. Hedersrelaterat våld bör vidare ses ur ett intersektionellt, mångdimensionellt perspektiv. Många olika maktordningar samverkar och kolliderar, såsom kön, klass och etnicitet och ålder. Det är kontexten som är det avgörande, beroende på maktförhållandena inom familjenätverket och hur det i sin tur samspelar med omgivningen. (Darvishpour, 2007, Länsstyrelsen i Uppsala 2008.)

Det finns familjer som har vissa värderingar som innefattar ”hedersnormer”, och utifrån dessa sätter upp regler som i viss mån begränsar den unge, men där reglerna är möjliga att diskutera och förändra. Socialtjänsten kan då finnas med avseende stöd och hjälp till familjen. Det ofta avgörande är vad konsekvenserna blir för den unga ifall hon överträder reglerna. När dessa normer riskerar att leda till ”fysisk och/eller psykisk misshandel i en hederskontext” har socialtjänsten en absolut skyldighet att ingripa.

Anmälan och förhandsbedömning

Anmälan enligt 14 kapitlet 1 § SOL

Innan en skolpersonal, stödperson eller annan anmälare gör en anmälan enligt 14 kapitlet 1 § SOL avseende oro för en flicka kan en konsultation göras med socialtjänsten. En konsultation ger samarbetspartnern möjlighet att samtala om den aktuella, avidentifierade flickans situation och man kan tillsammans ta ställning till om en anmälan bör göras, eller om ett pågående arbete med flickan kan fortsätta på till exempel skolan eller ungdomsmottagningen. Vid behov kan flickan träffa socialtjänsten anonymt, men då helst tillsammans med den person flickan har anförtrott sig till. Flickan kan då få information om socialtjänstens arbete och vilket stöd hon har rätt att få.

En anmälan ska helst vara skriftlig. Det ger tydlighet och förebygger missuppfattningar. Anmälaren har också möjlighet att ta ställning till vilka uppgifter som ska lämnas och vad man som anmälare är beredd att stå för. Flickan blir då mer delaktig och kan lämna synpunkter på det som beskrivs i anmälan, men det är dock alltid den vuxnes ansvar att bedöma vilken information som bör förmedlas, även om flickan motsätter sig detta. Socialtjänsten är därtill skyldig att tolka även muntlig information som en anmälan om det framkommer att ett barn far illa.

Förhandsbedömning

När en anmälan har inkommit till socialtjänsten avseende oro för en flicka, eller när en flicka har ansökt om stöd, träffar vi initialt flickan inom ramen för en förhandsbedömning. Det innebär att socialsekreterarna träffar flickan, eventuellt tillsammans med anmälaren eller en stödperson, men utan att utredning inleds och utan att vårdnadshavarna kontaktas.

Inom ramen för en förhandsbedömning kan socialtjänsten träffa flickan 3-4 gånger under en kort tidsperiod. Det finns inga regler för hur långa samtalen kan vara. Socialstyrelsen kallar detta klagörande samtal (Socialstyrelsen 2006, detta även enligt Stockholms stads riktlinjer uppdaterade 2007-06-15). Möjligheten att använda sig av ”klagörande samtal” finns om den unge till exempel utsätts för kontroll, våld, hot och/eller hyser stark rädsla för en vårdnadshavare.

De första mötena med den unge ska helst ske på en neutral plats, där flickan känner sig trygg. Ofta kan det innebära en risk för flickan att synas på platser där hon normalt inte ska vara på, eller tillsammans med personer som är okända för familjen. För att minska risken för ryktesspridning är det bra om det första mötet sker i flickans skola.

En försvårande omständighet i ärenden som rör hedersrelaterat förtryck är att flickan ofta tar tillbaka sin berättelse. Det är då viktigt att den socialsekreterare som kommer att hålla i en eventuell utredning har varit med från början, och hört den oro som beskrivits initialt, för att kunna göra en så nyanserad bedömning som möjligt för att garantera flickans säkerhet. Syftet är också att flickan inte ska behöva berätta sin historia flera gånger, för olika personer.

När det gäller arbetet med flickor som utsätts för hedersrelaterat våld/förtryck använder vi oss alltid av möjligheten att avvakta med att underrätta vårdnadshavaren, tills dess en säkerhetsbedömning har gjorts inom ramen för en förhandsbedömning. Att inte avvakta skulle kunna få katastrofala konsekvenser för flickan och direkt motverka de intentioner som socialtjänsten har. Det är viktigt att i varje enskilt fall ta hänsyn till hur socialtjänstens agerande kommer att påverka flickan. Vad kan komma att hända när vi kommunicerar med vårdnadshavaren? Behöver flickan skyddas innan vi pratar med föräldrarna?

Klargörande samtal – probleminventering

Det är viktigt att avsätta gott om tid vid det första mötet. Klargör för flickan att vi inte ifrågasätter hennes berättelse. De frågor vi ställer är nödvändiga för att vi ska kunna förstå hennes situation och på bästa sätt kunna hjälpa henne. De flesta flickor som söker hjälp har levt under utsatta förhållanden under lång tid, ofta flera år. Det är mycket ovanligt att ungdomar ljuger om att de utsätts för hot eller våld av sina föräldrar, det är betydligt vanligare att de är lojala med sina föräldrar och snarare underdriver det som de utsätts för.

Det måste vara tydligt för flickan vilken roll och vilket ansvar socialtjänsten har. Det är viktigt att flickan får klar och tydlig information om sina rättigheter, vad lagstiftningen säger och vilka hjälp- och stödinsatser som finns. Det är viktigt att informera om det stöd som finns inom skola, socialtjänst, polis, skyddat boende, rådgivning, offentligt biträde, både när det gäller flickan själv och hennes familj.

Under probleminventeringen är det viktigt att klarlägga om det gäller hedersrelaterad problematik eller om det gäller ”vanlig” tonårs/generationskonflikt och frigörelse. Här är det viktigt att få en bild av hur långt föräldrarna/slakten är beredda att gå för att få flickan att lyda dem eller för att straffa hennes olydnad. Bedömningen i det akuta skedet görs utifrån de begränsningar, bestraffningar och den bevakning som flickan är utsatt för. Flickans egna framtidsplaner och möjligheten att realisera dessa är viktiga att beakta, liksom att en ungdoms inflytande och beslutanderätt successivt ska öka med stigande ålder. Det är också viktigt att få en bild av hur flickan själv ser på sin livssituation.

Frågor som kan vara till hjälp för att reda ut vilken form av problematik det gäller

(Flertalet hämtade ur Malmö stads yrkesgemensamma handbok 2007 och Schlytter, 2004)

- Vad vill du göra som du inte får?
- Vad får du göra som du inte vill?
- Vilka argument används för att reglerna ska efterföljas?
- Vilka metoder används för att reglerna ska efterföljas?
- Vilka personer upprätthåller reglerna? Vem bestämmer vad?
- Vilka är konsekvenserna om reglerna bryts?
- Har någon släkting till dig varit i en liknande situation? Hur reagerade familjen då?
- Hur länge har kontrollen pågått?
- Föreligger underliggande eller direkt uttalade hot, i så fall från vem eller vilka?
- Förekommer våld? I så fall från vem eller vilka och i vilka situationer?
- Vad tycker dina föräldrar om den du är kär i? Kan du ta hem din partner?
- Vilka krav finns om ditt utseende?
- Vad har sagts om din framtid?
- Vilken är mammans respektive pappans hållning i dessa frågor?
- Hur ser bröders, systrars och släktingars inställning och agerande ut?

Frågor till hjälp att klargöra flickans egen inställning

- Vad tycker du om att andra i din familj bestämmer över dig och ditt liv?
- Vad vill du bestämma om kläder och sminkning?
- Hur skulle du beskriva din sexualitet? Attraheras du av pojkar eller flickor?
- Hur skulle du vilja att din framtid såg ut?
- Har du gjort någonting som är emot familjens regler?
- Har du protesterat och markerat din uppfattning, i så fall på vilket sätt?
- Vad har du i övrigt gjort för att få till stånd en förändring?
- Har du tidigare sökt hjälp för att tala om din situation?
- Vad händer när du protesterar?

Tydliggöra handlingsalternativ

(Hämtat ur Malmö stads yrkesgemensamma handbok från 2007)

De beslut som fattas kan vara avgörande för flickans framtid, och det är därför viktigt att flickan så långt som möjligt får stöd i att kunna välja sin egen väg och fatta beslut självständigt. Det är dock inte alltid möjligt då socialtjänsten har en skyldighet att skydda flickan, om hon riskerar att utsättas för våld.

Gå igenom och samtala om nedanstående handlingsalternativ med henne.

- Acceptera situationen som den är, det vill säga välja familjetraditioner och sammanhållning före de egna rättigheterna.
- Acceptera situationen som den är i stora drag men hävda vissa begränsade rättigheter. Det kan vara rätten att välja partner inom den egna kulturkretsen eller rätten att själv bestämma tidpunkt för förlovning och giftermål. Vidare bestämma att framgång i detta är tillräckligt och samtidigt ha andra handlingsalternativ i åtanke om kraven inte går igenom.
- Acceptera situationen som den är under en bestämd tid och använda denna tid att hävda rätten att bestämma över sitt eget liv. Därefter bestämma handlingsalternativ utifrån vad detta tillvägagångssätt resulterar i.
- Inte acceptera situationen och inte heller tro på möjlighet till förändring. Därför planera för en brytning med familjen och noggrant tänka igenom hur det ska ske. Fundera vidare på följderna av en brytning, för henne själv men också för familjens olika medlemmar.

För att medvetandegöra flickan är det bra att ställa specifika frågor kring möjliga handlingsalternativ:

- Om du ställer upp på familjens och släktens krav, hur kommer familjen att må och hur kommer du själv att må? Vilka fördelar och nackdelar medför denna situation för dig själv?
- Om du bryter helt med familjen vilken hotbild kommer du att leva under?
- Vad kommer att hända inom familjen – med pappan, med mamman, med syskonen?
- Hur kommer det att vara att inte ha några kontakter med familjen?
- Varför vill du bryta – vilka rättigheter är det du försvarar och kämpar för?

Socialekreterarna kan också gå vidare och ställa fler frågor gällande barnets situation, ju mer information socialekreteraren har initialt desto bättre möjlighet har socialtjänsten att göra ett bra och säkert utredningsförfarande. Samtidigt är det viktigt att inte se det hedersrelaterade förtrycket som flickan utsätts för som enda förklaring till hur flickan mår.

Om socialtjänsten bedömer att utredning inte ska inledas, men flickan vill ha fortsatt samtalsstöd för att få hjälp att sortera och reflektera över sin livssituation kan socialtjänsten hänvisa henne till ungdomsmottagningen, skolkuratoren eller liknande. Socialtjänsten har då inte längre kännedom om flickans situation, och det åligger skola/ungdomsmottagning att åter anmäla till socialtjänsten enligt 14 § SOL, om det uppstår oro för flickan. Det är viktigt att informera både flickan och skolan/ungdomsmottagningen om detta.

Polisanmälan

Socialtjänsten kan bryta sekretessen och göra en polisanmälan om det misstänks att det har begåtts brott mot barn, och polisanmälan bedöms vara till barnets bästa (Socialstyrelsen 2006, Barn och Unga i Socialtjänsten). Det är viktigt att alltid samråda med polisen innan polisanmälan görs.

Att polisanmäla brott mot barn och ungdomar innebär en tydlighet både i förhållande till flickan och till hennes föräldrar. Det ger en möjlighet till upprättelse och kompensation för den drabbade och konsekvenser för förövaren. En bedömning måste dock göras i varje enskilt fall då polisanmälan kan avstås från att göras om socialnämnden bedömer att det är till men för barnet/den unge. Detta är en svår avvägning då flickan ofta starkt motsätter sig anmälan och i många fall också återvänder hem efter att anmälan gjorts. Samtidigt kan markeringen hjälpa flickan att bryta upp från en destruktiv miljö och leda till insikter i familjen.

Socialtjänstens utredning

Att inleda utredning

En central, och för flickan viktig fråga, är när vårdnadshavaren ska underrättas. Enligt 11 kap 1 och 2 §§ socialtjänstlagen har socialtjänsten en ”ovillkorlig skyldighet att inleda utredning om behov av åtgärd föreligger”. En utredning ska inledas skyndsamt och vårdnadshavarna ska då underrättas. Varken i lagen eller i förarbetena definieras dock vad skyndsamt innebär i praktiken. Enligt JO (1999/00 s. 243) ska socialtjänsten i normalfallet underrätta vårdnadshavaren utan onödigt dröjsmål. Detta kan undvikas om det föreligger missförhållanden, som exempelvis misshandel. I det senare fallet ger JO stöd för att avvakta något.

Några skäl för att avvakta med underrättelse av inledd utredning är om vårdnadshavaren är svårt sjuk och inte ska oroas, och ett annat skäl kan vara den unges önskemål. JO uttalade i ett fall en viss förståelse för att socialtjänsten ville lyssna på flickans önskemål och avvakta med att underrätta vårdnadshavaren. Flickan var i detta fall misshandlad av modern och utredning enligt 11 kap SOL inleddes men modern kontaktades inte förrän två veckor efter inledd utredning. JO menar dock att det aldrig kan vara fråga om någon längre tid.

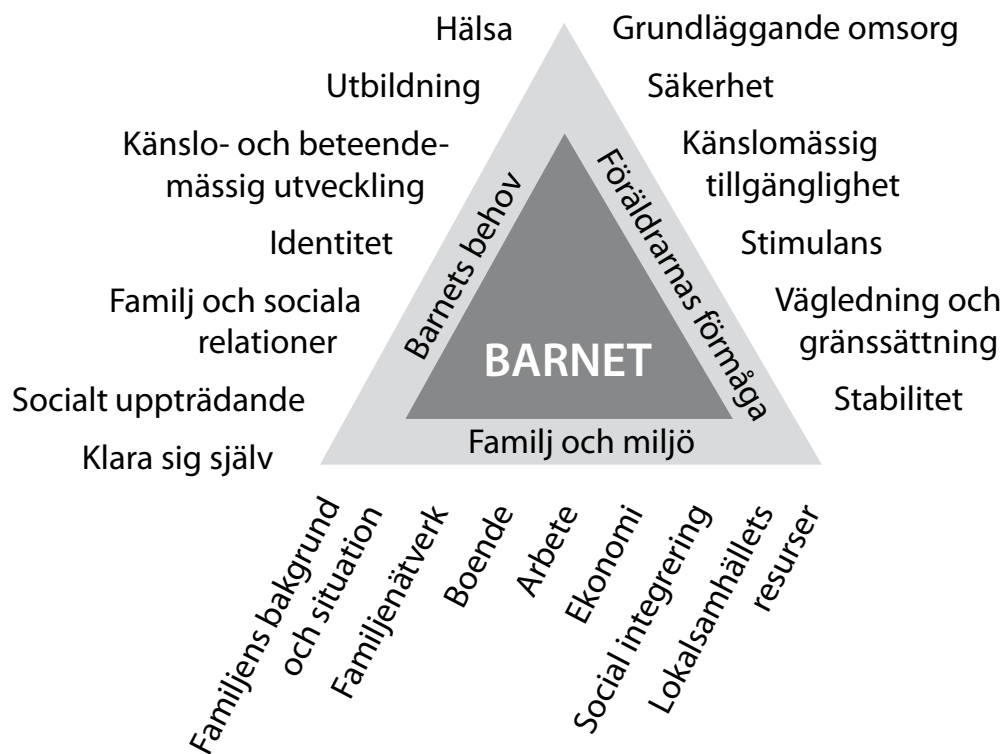
Om det finns en misstanke om brott mot barn och en förundersökning är inledd kan detta vara ett skäl för att avvakta med att kontakta vårdnadshavarna om inledd utredning enligt SOL, det får dock inte föreligga något skyddsbehov avseende barnet. Socialstyrelsen menar således att det i vissa situationer är lämpligt att socialtjänsten tar kontakt med familjen trots att det kan påverka förundersökningen och detta gäller då barnen är i fara eller i de fall polisen inte kan hålla förhör inom rimlig tid. Det kan också finnas diffusa uppgifter om brott mot barn som inte räcker som underlag för polisanmälan men som räcker som skäl för att inleda utredning enligt 11 kap SOL.

Även sekretesslagen ger stöd för sekretess i förhållande till vårdnadshavaren. I 14 kap 4 § 2st Sekretesslagen (1980:100) (SekrL) framgår att ”Sekretess för uppgift till skydd för minderårig gäller även i förhållande till vårdnadshavare och får inte efterges till denne, om det kan antas att den underårige lider betydande men om uppgiften röjs till vårdnadshavaren.” Detta kan användas om vi bedömer att utredning ska inledas, men att vissa uppgifter behöver sekretessbeläggas för barns skydd.

BBIC– Barns Behov i Centrum

Barns behov i centrum (BBIC) är ett system för socialtjänstens arbete med att utreda, planera och följa upp beslutade insatser för barn och unga. Socialstyrelsen har utvecklat BBIC med det engelska Integrated Children's system (ICS) som förlaga. Utgivet av socialstyrelsen finns *Grundbok Barns behov i centrum* (2006) och *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC* (2009). Utgivet av Studentlitteratur finns *BBIC i praktiken – att knäcka koden* (Dahlberg & Forsell 2006).

Socialekreteraren ska genom BBIC få hjälp att på ett systematiskt sätt samla information, uppmuntras till att analysera insamlad information samt att involvera barnet och dess familj i utredningsprocessen. BBIC-triangeln två sidor visar barnets behov och föräldrars förmåga. I triangeln bas visas faktorer i familj och miljö. I praktiken betyder detta att socialtjänsten ska undersöka barnets eller den unges behov, som sätts i relation till föräldrarnas förmåga och faktorer i familj och miljö, det vill säga barnets omgivning. Inom varje sida i triangeln finns rubriker som socialekreteraren ska beakta i utredningsarbetet.

BBIC:s grundprinciper

BBIC bygger på nio grundprinciper, som anger hur utrednings- och uppföljningsarbetet ska förstås och begripas. Grundprinciperna i BBIC samspelar, enligt vår bedömning, väl med Signs of Safety (1999), som är den arbetsmetod som används i arbetet med de familjer vi möter. Grundprinciperna är:

- Barn och unga i centrum.
- Teoretiska utgångspunkter- utvecklingsekologisk syn och andra teorier och barns och ungas utveckling.
- Likvärdiga möjligheter för alla barn.
- Samarbete med barn och deras familjer.
- Samverkan mellan myndigheter vid utredning och bedömning av insatser.
- Identifiera resurser och brister.
- Insatser under utredningens gång.
- Utredningen som utgångspunkt för planering och uppföljning av insatser.
- Kunskap och beprövad erfarenhet.

BBIC:s grundprinciper kopplat till hedersrelaterat våld och förtryck

Ärenden som rör hedersrelaterat förtryck kräver att socialsekreteraren är väl insatt i de särskilda hänsynstaganden som måste tas, för att barnets säkerhet inte ska riskeras. Det är viktigt att socialsekreteraren har särskild kunskap om vad som kan känneteckna flickornas utsatthet, och vad konsekvenserna av socialtjänstens agerande, eller icke-agerande, kan leda till för flickan.

Att belysa både risk- och skyddsfaktorer kring flickan är nödvändigt för att identifiera flickans behov, och om möjligt utveckla familjens resurser och vilja till förändring. Detta kan ske vare sig flickan bor hemma under utredningstiden, eller är placerad utanför hemmet. Målsättningen att skapa en god relation till flickans familj, och genom tillit och respekt skapa förutsättningar för ett samarbete, kan vara avgörande för att kunna bygga säkerhet runt flickan på sikt. Detta är särskilt viktigt då det inte är ovanligt att flickan, oavsett socialtjänstens bedömning, återvänder hem.

Strävan efter att etablera ett gott samarbete med familjen får dock aldrig gå före målet att skydda och stödja flickan.

Viktigt är att beakta barnets rätt till skydd och vårdnadshavarens rätt till partsinsyn, där sekretesslagen 14 kap 5§ 1st (Socialstyrelsen 2006, *Barn och unga i*

Socialtjänsten sid 45) ger stöd för sekretess i förhållande till vårdnadshavaren om det kan antas att det är av synnerligen vikt att sekretessbelagd uppgift inte röjs, med hänsyn till enskilt intresse, till exempel risk för våld om uppgiften röjs. Flickans rätt till sina mänskliga fri- och rättigheter och socialtjänstens skyldighet att skydda flickan om hennes hälsa och utveckling riskerar att skadas måste alltså alltid vara socialtjänstens primära uppgift.

Att särskilt beakta i hedersrelaterade ärenden är konsekvenserna av att prata med föräldrarna om det flickan berättat om våld och hot. Är flickan skyddad från hot och våld under utredningsprocessen. Får hon prata med socialtjänsten? Om flickan vill bryta med familjen förstår hon konsekvenserna av detta handlande? Om hon vill lämna familjen, kan hon ha kontakt med någon i familjen och hur kan i så fall dessa relationer upprätthållas och förstärkas?

Det är inte ovanligt i denna typ av ärenden att föräldrarna helt eller delvis förnekar att det föreligger omsorgsbrister eller orimlig kontroll av flickan. Det är lättare att arbeta med föräldrar som medger att socialtjänstens oro stämmer, men det behöver inte betyda att det är säkrare för flickan. Det är också viktigt att våga tro på att även förnekande föräldrar kan förändras och ändra uppfattning under utredningens gång. Samtidigt är det viktigt att inte för snabbt godta föräldrarnas utfästelser om att de är beredda att ändra sig/har ändrat sig i förhållande till flickan. Föräldrarna kan vara starkt pressade av sin omgivning att få flickan hem. De lovar då att ställa upp på socialtjänstens krav och infria socialtjänstens förväntningar, fast de vet att de inte kommer att kunna göra det.

BBIC- triangeln kopplat till hedersrelaterat förtryck och våld

I varje ärende måste det göras en bedömning av vad utredningen ska omfatta. Utredningen ska fokuseras kring en övergripande frågeställning som ska få sitt svar i bedömningen. I ärenden som rör hedersrelaterat förtryck, är det viktigt att särskild uppmärksamhet riktas mot de behov som flickan, till följd av sin situation, inte får tillgodosedda. Ett exempel på en frågeställning kan vara: I vilken utsträckning är flickan utsatt för psykisk och fysisk misshandel, vilket skyddsbehov finns och vad behöver hända för att den unge ska få en tillräckligt trygg hemmiljö? För att ta reda på detta behöver vi kartlägga flickans situation.

Frågorna nedan är inte formulerade så att de ska ställas direkt till flickan/familjen, utan syftar till att belysa viktiga områden som socialsekreteraren bör finna svar på inom ramen för en utredning. Frågorna är sorterade utifrån BBIC rubricering men är dock inte hämtade från BBIC-materialet, utan är anpassade för den hedersrelaterade problematiken. (Frågorna är formulerade utifrån diskussioner i utredningsgruppen Ungdom och Familj i Spånga - Tensta, *Grundbok – barns behov i centrum* (Socialstyrelsen), utbildning i Patriark riskbedömningsverktyg (H. Belfrage), Lärjedalens handlingsplan för flickor och kvinnor utsatta för hedersvåld, Malmö Stads Yrkesgemensamma Handbok samt relevant litteratur, se referenslista.)

Familj och miljö

Familiens bakgrund och situation

- Ger familjen uttryck för attityder eller traditioner som stödjer eller ursäktar hedersrelaterat förtryck, såsom hög grad av kontroll, tvångsäktenskap, könsstymning och hedersmord?
- Har hedersmord förekommit i slakten/nätverket?
- Hur ingås äktenskap i flickans familj/släkt?
- Får man prata om sexualitet i det motsatta könets närvaro?
- Vilken relation hade flickans föräldrar innan de gifte sig?
- Förekommer det våld mellan föräldrarna?

- Vilken bakgrund har flickans mamma respektive pappa?
- Hur såg deras uppväxt och tonårstid ut? Vad fick de bestämma själva och vad bestämdes inom familjen? Vem bestämde att de skulle gifta sig?
- Hur ser familjen på utbildning och yrkeskarriär? För döttrar respektive för söner?
- Vilken utbildningsnivå har föräldrarna?
- Har familjen eller föräldrarna flytt från krig och/eller förföljelse?

Familjenätverk

- Hur ser flickans nätverkskarta ut?
- Hur ser maktstrukturen i nätverket ut? Vem bestämmer vad och vilka är relationerna dem i mellan?
- Får släktens vuxna kvinnor hantera egna pengar?
- Vilka förväntningar finns på individen i förhållande till slakten?
- I vilken grad påverkar de olika personerna i nätverket flickans liv och livsval, utsätts hon för kontroll, hot, fysiskt och sexuellt våld? Av vem och hur ofta?
- Hur ser familjenätverket på flickans livsutrymme; att använda internet, gå ut efter skolan, ha tjej- och killkompisar?
- Vilken inställning har familjenätverket till flickans sexualitet och huruvida hon är oskuld eller inte?
- Har någon i nätverket utsatt flickan för stark kontroll, hot eller våld?
- Om flickan utsatts för våld- hur ser de olika individerna i nätverket på det?
- Är någon i flickans nätverk tidigare dömd eller skäligen misstänkta för våldsbrott?
- Har någon i flickans nätverk tillgång till vapen?
- Vilka litar flickan på? Vilka litar hon inte på?
- Vem kan flickan vända sig till om hon har problem?
- Finns det någon i flickans nätverk som ger henne stöd och skydd?

Boende

- Vilka familjemedlemmar bor flickan med?
- Bor familjen trångt? Hur många sover i samma rum? Vilka?
- Finns möjlighet att dra sig undan i bostaden?
- Bor familjen i ett segregerat bostadsområde?

Arbete

- Har föräldrarna arbete? Vad arbetar de med?
- Vem/vilka är familjeförsörjare?
- Hur ser föräldrarna på den arbetssituation de har?

Ekonomi

- Hur försörjer sig familjen?
- Lever familjen i en ekonomiskt utsatt situation?

Social integrering

- I vilken grad är familjen integrerad eller isolerad i samhället?
- Har familjen sociala kontakter och stödpersoner utanför familjen och släkten?
- Umgås familjen med personer med annan etnisk och religiös bakgrund på sin fritid?
- Hur ser familjen på det svenska samhället och sin framtid i Sverige?
- Anser föräldrarna att skolan har en viktig samhällsfunktion?

Lokalsamhällets resurser

- Hur ser området ut där familjen bor?
- Finns gott utbud av samhällsservice?
- Hur använder sig familjen av de resurser som finns i området?
- Är familjen engagerade i föreningsliv/församling/religiöst samfund?

Barnets behov

Hälsa

- Utsätts flickan för misshandel eller kroppslig bestraffning?
- Har flickan möjlighet till fysisk aktivitet? I skolan? På fritiden?
- Har flickan möjlighet till kunskaper om sin kropp och hur den fungerar?
- Har flickan möjlighet till kunskap och samtal kring sexualitet?
- Får flickan vara sexuellt aktiv?
- Om flickan är sexuellt aktiv – Har hon kunskaper kring hur hon kan skydda sig? Graviditet?
- Är flickan, eller riskerar hon att bli, könsstympad?
- Om flickan är könsstympad – Har hon besvär? Behov av vård? Behov av information?
- Sömnsvårigheter? Ätstörningar?
- Psykosomatiska besvär? Ofta magont? Ofta huvudvärk?

Utbildning

- Deltar flickan i all skolundervisning? Har flickan koncentrationssvårigheter?
- Får flickan delta i gemensamma aktiviteter i skolans regi? Klassresor?
- Vilken roll har flickan i klassen?
- Har flickan möjlighet till läsläsning?
- Har flickan det stöd hon behöver för att utnyttja sin potential? I skolan? I hemmet?
- Uppmuntras flickan till studier?
- Får flickan delta i aktiviteter utanför skoltid?
- Vad har flickan för tankar om framtida gymnasie-/universitetsstudier? Yrke?

Känslo- och beteendemässig utveckling

- Är flickan rädd för att utsättas för våld, eller för att bli dödad?
- Utsätts flickan för hot om våld? Underliggande hot? Uttalade?
- Utsätts flickan för psykisk misshandel eller annan kränkande behandling?
- Har flickan varit utsatt för sexuella övergrepp?

- Upplever sig flickan kontrollerad? På vilket sätt? Vem står för kontrollen?
- Utsätts flickan för hot om känslomässig utestängning/ Utebliven kärlek från omsorgspersoner?
- Händer det att flickan opponerar sig mot föräldrarnas regler? På vilket sätt? Vad händer då?
- Känner sig flickan uppgiven eller hoppfull om sig själv och sin framtid?
- När upplever flickan att hon mår som bäst? Sämst?
- Visar flickan tecken på posttraumatisk stress; koncentrationssvårigheter, svårt att uttrycka känslor, är lättskrämd, känner hopplöshet, får flashbacks som väcker fysiska reaktioner etc?
- Har flickan självskadebeteende?
- Har flickan självmordstankar? Gjort självmordsförsök?

Identitet

- Hur ser flickan på sin identitet och vem hon är i familjen/släkten respektive sammanhang utanför familjen?
- I vilka sammanhang känner flickan att hon ”hör till” och trivs?
- Hur ser flickan på familjens traditioner och värderingar?
- Hur ser flickan på sin framtid och sina möjligheter?
- Hur ser flickan på sin roll i familjen? Idag? Om hon bildar egen familj?
- Är flickan troende och hur påverkar hennes tro hennes identitet och hennes relation till andra familjemedlemmar?

Familj och sociala relationer

- Hur ser relationerna i familjen ut?
- Hur ser maktförhållandet ut mellan olika familjemedlemmar?
- Vem bestämmer? Hur märks det?
- Vem gör vad i familjen?
- Hur är flickans relation till mamma, pappa, systrar, bröder och andra släktingar?
- Gör föräldrarna skillnad på syskonen beroende på kön?
- Vilken roll får syskonen i familjen utifrån flickans agerande?
- Vem litar flickan mest på? Vem kan hon anförtro sig till? Vem förstår henne bäst?

- Hur tröstas flickan av fadern respektive morden?
- Har flickan genomgått smärtsamma separationer? Hur har det hanterats?
- Har flickan möjlighet att träffa sina vänner och utveckla relationen med jämnåriga?
- Får hon umgås med killar /ha killkompisar ?
- Har flickan en aktiv fritid?
- Vad har flickan för tankar kring äktenskap?
- Finns oro för tvångsäktenskap?

Socialt uppträdande

- Kan flickan välja hur hon klär sig?
- Hur fungerar flickan i sammanhang med andra? Ungdomar? Vuxna? Pojkar? Flickor?
- Hur är flickans sociala förmåga? Förmåga att läsa av sociala koder och samspel?
- Hur skapar flickan kontakt med sin omgivning?
- Hur uttrycker flickan sin vilja i olika situationer? Hur anpassar respektive särskiljer hon sig?
- Hur gör sig flickan förstådd?

Klara sig själv

- Vilka uppgifter har flickan i hemmet? Vad förväntas hon klara av hemma jämfört med sina syskon?
- Vilken möjlighet till självständighet har flickan i förhållande till sin ålder och mognad?
- Hur utvecklad är hennes förmåga att klara sig själv i vardagen? Utanför hemmet?
- Hur tillgodogör hon sig de praktiska färdigheter som krävs för att känna sig trygg i situationer utanför familjen?
- Hur hanterar flickan faror och risker?
- Hur är flickans förmåga att ta, och stå fast vid, egna val och beslut?

Vårdnadshavarens förmåga

Grundläggande omsorg

- Får flickan vad hon behöver avseende mat, kläder, hygien, sjukvård?
- Får flickan omsorg i förhållande till sin ålder? Stöd i sin tonårsprocess?

Säkerhet

- Skyddas flickan från våld? Fysiska bestraffningar?
- Skyddas flickan från psykisk misshandel och kränkningar?
- Skyddas flickan från sexuella övergrepp, tvångsäktenskap, könsstympning?

Känslomässig tillgänglighet

- Hur ser den känslomässiga anknytningen ut?
- Hur uttrycks kärlek och värme?
- Hur uttrycks kritik och tillrättavisningar?
- Ges barnet uppskattning och beröm? Hur uttrycks det? För vad?
- Får barnet utveckla nära relationer till vuxna utanför familjen?
- Respekteras barnet utifrån sin person och egenart?
- Finns det hot om utebliven kärlek och närhet? Underliggande? Uttalade?
- Förmedlas en positiv bild av flickans ursprung?
- Uppmuntras flickan i att tala om sina känslor och tankar?
- **Hur reagerar föräldrarna när flickan pratar med utomstående om problem i familjen?**
- **Vad blir konsekvenserna om flickan går emot familjens regler?**

Stimulans

- Ser vårdnadshavarna till att flickan får intellektuell stimulans och utveckling?
- Hur främjas socialt samvaro?
- Hur uppmuntras flickan till lärande? Studier? En aktiv fritid?
- Hur uppmuntras flickans självständighet och förmågor? I vilka avseenden?

Vägledning och gränssättning

- Vilka gränser sätter föräldrarna för flickans beteende?
- I vilken grad bestämmer flickan själv om sina kläder och sitt yttre?
- I vilka avseenden bestämmer flickan över sina val och sin framtid?
- Blir flickans åsikter respekterade och tagna i beaktande?
- Hur gör föräldrarna för att reglerna ska upprätthållas?
- Vilken förmåga har föräldrarna till förhandling och diskussion?
- Är föräldrarna konsekventa när det gäller att vägleda och gränssätta?
- **Vad sker om flickan överträder föräldrarnas regler?**

Stabilitet

- Har flickan en stabil familjesituation?
- Har familjen planer på att stanna i Sverige eller återvända till sitt ursprungsland?
- Blir flickan tvingad till ofrivilliga separationer?
- Är flickans vardag trygg och förutsägbar?
- Har flickan känslomässig trygghet och stabilitet? Får hon behålla kontakten med känslomässigt viktiga personer?
- Har föräldrarna förmåga till att vara flexibla och möta flickan utifrån förändringar i hennes utveckling?

Arbetsmetod – Praktiskt socialt arbete

Att tänka på i mötet med flickan, föräldrarna och nätverket

I Rädda barnens bok *Ungdomar och hedersrelaterat våld* av Bremer, Brendler-Lindqvist & Wrangsjö (2006) beskrivs att familjestilen i hederskulturer tycks ha drag från vad de kallar den slutna familjen, där familjens traditioner går före individens rättigheter och varje familjemedlem förväntas bidra till och bibehålla familjens heder. Det är då svårt att diskutera konflikter öppet. Familjer i en hederskontext kan också ha drag av den dolda familjen som kännetecknas av tyst förståelse av outtalade regler där familjeytan är lugn och kommunikationen sker genom skiftningar i icke-verbal kommunikation, tonfall och mimik. Det är viktigt att familjemedlemmarna inte tappar ansiktet utan bibehåller sin individuella värdighet.

Bremer, Brendler-Lindqvist & Wrangsjö beskriver vidare att flickan ofta lever i olika sociokulturella verkligheter där släkten och familjen står för en verklighet med vissa normer och värderingar medan kompisar, skola och socialtjänst står för en annan verklighet. Flickan måste förhålla sig till båda vilket kan innebära komplikationer, särskilt om det finns starka motsättningar mellan normsystemen. Att leva med två sociokulturella verkligheter påverkar både flickans identitetsutveckling och agerande.

Flickor som pratar om sina problem i sin hemmiljö kan bryta mot familjens normer enkom genom att tala med socialtjänsten eller en skolkurator. Om flickan blir placerad kan föräldrar och nätverk uttrycka både ilska, sorg och desperation som kan bli så starkt till sitt uttryck att de uppsöker läkarvård. Föräldrarna kan också uttrycka besvikelse över dotterns beteende och motvilja till att hon återvänder hem.

När socialtjänsten arbetar med flickor som utsätts för hedersrelaterat förtryck är det viktigt att betänka att det ofta inte går att prata öppet om allt i familjen. Att under utredningen ha enskilda samtal med flickan blir avgörande då det är sannolikt att hon inte vågar prata öppet med sina föräldrar i rummet, särskilt rörande deras bristande föräldraförmåga. Generellt behöver man ha både enskilda samtal med respektive förälder och gemensamma möten. Det är viktigt att i de enskilda mötena diskutera vad man kan prata om öppet, tillsammans med de andra i familjen.

Barn och unga som upplevt psykisk och fysisk misshandel kan vara traumatiserade. Det är viktigt att samtliga professionella som kommer i kontakt med flickan har särskilda kunskaper om våldets mekanismer och konsekvenser.

Viktiga bedömningar som socialtjänsten behöver göra under utredningsprocessen:

- Är flickan säker?
- Kan hon prata med socialtjänsten utan att bli hotad?
- Vilka blir konsekvenserna för flickan om socialtjänsten tar kontakt med familjen?
- Förstår flickan konsekvenserna av en flytt och en brytning med familjen på kort och på lång sikt?
- Är det möjligt för flickan att ha en fortsatt kontakt med någon familjemedlem efter en separation?
- Hur kan socialtjänsten arbeta för att upprätthålla och förstärka dessa relationer?

Många flickor som placeras på skyddat boende återvänder hem efter en tid för att senare bryta med familjen igen. Flickan är ambivalent och befinner sig i en kris där det ofta är ett för stort steg att lämna familjen på en gång även om hon far illa. En placering kan vara betydelsefull för en positiv identitetsutveckling och vara stärkande för flickan. Samtidigt kan en placering påverka föräldrarnas inställning till flickan på ett negativt sätt. Särskilt negativt kan det bli om hon placeras i ett boende där det förekommer manlig personal.

Om flickan blir placerad kan hon vilja göra saker som hon tidigare inte fått göra. Detta är en sund reaktion, men hon kan också ha behov att revoltera mot alla regler. Om flickan har varit hårt hållen i sin familj har hon inte haft möjlighet att förbereda sig för ett liv med nya vidgade gränser, som kan finnas på ett skyddat boende eller i ett jourhem. Det kan leda till att hon hamnar i, eller aktivt söker sig till, en tonårskultur där droger och kriminalitet förekommer.

Det är viktigt att beakta att en flicka som befinner sig i ett uppbrott ofta hamnar i kris. För att krisen inte ska utvecklas till ett trauma kan hon behöva hjälp med att sätta ord på sina upplevelser.

Syskonens kan ofta bli en länk mellan flickan och föräldrarna och det är viktigt att prata med dem om det som händer i familjen. Syskon hamnar ofta i lojalitetskonflikter och flickan har ofta en stark längtan efter förståelse från sina syskon. Socialtjänsten behöver också bedöma om det finns anledning att inleda utredning på flickans syskon, då de kan vara utsatta för kontroll men också för att kontrollera varandra på uppdrag av föräldrar och släkt.

Att tänka på i mötet med samarbetspartners

Ett välfungerande samarbete med skolpersonal och andra resurspersoner runt flickan är mycket viktigt under utredningens gång. Det är viktigt att arbeta för att få föräldrarnas samtycke till skolkontakt för att kunna informera skolan löpande under utredningen då detta gagnar flickan. Ett bra sätt är att etablera ett samarbete med en kontaktperson på skolan, som har kännedom om flickans situation.

Skolpersonalen träffar flickan varje dag och kan löpande uppmärksamma flickans mående. Uppmana skolpersonal eller andra resurspersoner att återanmäla om oron för flickan kvarstår eller om det framkommer ny oro. Betona att flickans kontakt med socialtjänsten inte är det samma som att socialtjänsten har ständig vetskap om vad som sker kring flickan.

Om flickan blir placerad eller beviljas insatser under utredningstiden ska information fortlöpande inhämtas angående flickans situation, psykiska hälsa och agerande, om hon har samt vilken typ av kontakt hon har med sin familj. Det är viktigt att poängtera detta för stödpersonerna så de känner sig välkomna att ringa till socialsekreteraren och berätta vad som händer med flickan.

BBIC har ett särskilt konsultationsdokument, som skolan kan fylla i. Det kan dock kompletteras med frågor utifrån flickans specifika situation och behov. Om det föreligger oro för flickans hälsa är det också viktigt att också inhämta skolhälsovårdsjournal och eventuell sjukvårdsjournal.

Signs of Safety

Signs of Safety's grundidé

Metoden Signs of Safety som utarbetats av Andrew Turnell och Steve Edwards (1999) är inriktad på att arbeta förändringsinriktat med föräldrar som brister i sin omsorg om sina barn. Metoden är utarbetad för att möjliggöra för myndigheter att hitta en samarbetsallians med föräldrar samtidigt som socialtjänsten fokuserar på föräldrarnas brister och hur det påverkar barnets utveckling och säkerhet.

För att socialtjänsten ska kunna stötta föräldrar i att påbörja en förändringsprocess behöver föräldrarna ha ett visst förtroende för socialtjänsten. Kvaliteten på informationen som inhämtats från föräldrarna är också avhängigt vilken tillit föräldrarna har till socialsekreteraren. Metoden för att nå ett bra samarbetsklimat med föräldrarna kallar Turnell och Edwards för partnership.

Det är viktigt att betona att även i arbetet med partnership är grundprincipen att flickans säkerhet och behov alltid är i fokus. De resurser som socialtjänsten finner i nätverket ökar inte nödvändigtvis skyddet för flickan.

Att använda Signs of Safety i möte med föräldrar och flickan

I mötet med föräldrarna eller flickan är det viktigt att socialsekreteraren respekterar de uttalanden som familjemedlemmarna gör, oavsett hur motsägelsefulla de verkar vara - utifrån inställningen att detta är det bästa svar som de kan ge. När en familjemedlem har gjort klart sin inställning är det viktigt att socialsekreteraren återkopplar det som sagts, för att vara säker på att man har förstått rätt, men också för att ge möjlighet att reflektera över det som han eller hon just har sagt: "Det verkar som om din inställning kan summeras som ..... stämmer det?"

Nedan följer sex principer för det lösningsfokuserade samtalet som socialsekreteraren kan ha i åtanke under de utredande samtalet.

1. Förstå och bekräfta varje familjemedlems position

Det är viktigt att förstå hur de olika familjemedlemmarna reagerar på anledningen till att socialtjänsten inlett utredning. Om en flicka till exempel berättat för skolkuratorn att hon är rädd att bli bortgift behöver socialsekreteraren ta reda på hur till exempel fadern ser på att flickan är rädd för bortgift och att hon pratat om det i skolan. På grund av att socialtjänsten arbetar i familjen är det också viktigt att ta reda på hur familjemedlemmarna ser på socialtjänstens inblandning. Kan socialtjänsten vara en

hjälp eller är socialtjänsten ett hot? Socialsekreteraren behöver också ta reda på vilka möjliga lösningar de olika familjemedlemmar ser och hur de vill arbeta för att lösa familjens problem.

Inställning till anmälan

- När vi tittar på anmälan från skolan kan man se att både din dotter och hennes skolkurator är oroliga. Vilken är din bild av det som hänt?
- Hur skulle du beskriva det som händer i din familj just nu? Hur blir detta ett problem för dig?
- Vad tror du gör att hon berättar det som hon har berättat för oss?
- Hur tror du din dotter skulle förklara det som hänt?

Inställning till socialtjänsten

- Tror ni att socialtjänsten kommer kunna hjälpa er familj?
- Vi tror att många skulle säga att socialtjänsten inte är intresserad av vad du har att säga. – Tror du att det är så?
- Uppfattar du det som att vi bara lyssnar på din dotter?
- Uppfattar du det som att vi bara lyssnar på dina föräldrar?

Inställning till möjliga lösningar

- Vissa kanske säger att man behöver placera din flicka i familjehem. Vad tycker ni om det?
- På vilket sätt tror du att flickans kontaktperson kommer vara hjälpsam?
- På vilket sätt tror du att de föräldrastödjande samtalen kommer att vara hjälpa er?
- Vi har förstått att ni inte vill ha fortsatt stöd från socialtjänsten. På vilket sätt kommer ni hantera situationen i er familj
- Socialnämnden har beslutat att ansöka om LVU hos Länsrätten. Hur ser du på det?
- Hur skulle du föreslå att dina föräldrar gjorde i den här situationen, för att du ska känna dig trygg? Vem skulle kunna förklara det för dem?
- På vilket sätt tror ni att ni skulle kunna övertyga vår chef och oss om att umgänget är tryggt och säkert för er dotter? Hur tror ni att vi skulle kunna övertyga er dotter om att umgänget kommer bli tryggt och säkert? Finns det någon annan som skulle kunna vara behjälplig?

2. Leta undantag

I det lösningsfokuserade samtalet behöver socialsekreteraren finna exempel på när det inte brister i omsorgen om flickan kopplat till det aktuella problemet. Observera att frågor kring undantag endast kan ställas då det hos familjen finns ett erkännande av innehållet i anmälan eller av ett problemscenario kopplat till oro för flickan.

- Kan ni beskriva situationer då hon varit nöjd med hur hon har det hemma?
- Har det någon gång funnits möjlighet att förhandla med släkten om vad din dotter ska få göra?
- Har du, som förälder, upplevt stunder då du känt att släktingarnas påtryckningar på er familj försvårar livet för dig?
- Känner du som förälder igen dig i det som din dotter är med om? Hur hanterade du din situation som ung?

3. Hitta styrkor och resurser

I en utredning är det viktigt att också ställa frågor kring det som fungerar bra i familjen. Det bidrar till att hitta grogrund för positiva förändringar, men också för att ge hopp både till flickan och familjen. Om samtliga i familjesystemet känner hopplöshet inför en flickas bekymmer, är risken stor att kontakten med socialtjänsten känns meningslös för alla inblandade, vilket påverkar flickan negativt. Att fråga efter det som fungerar i en familj ska inte uppfattas som ett försök att minimera oron, utan som ett försök att hitta förändringspotential hos föräldrarna och att finna hopp i flickans livssituation.

Exempel på frågor till föräldrar

- Vi har fokuserat på svåra problem; för att balansera bilden vill du berätta om något som fungerar bra i er familj?
- Vad tycker du om med att vara förälder?
- Vad tycker du om med din dotter? Vad är hon bra på?
- Kan du berätta om stunder då du kommer bra överens med din dotter? Vad tycker du om med dessa stunder?
- Vad tror du att hon skulle säga var det bästa med dig?
- Hur brukar ni lösa problem i familjen? Vem gör vad?
- Hur gör du för att hantera stress?
- Vem vänder du dig till när du har problem? Hur hjälper de dig?
- Vem kan hjälpa dig med detta specifika problem? Hur skulle de hjälpa dig?

- Det är tydligt att du har haft det svårt den senaste tiden. Hur har du orkat med allt? Vad har fått dig att orka gå vidare?
- Hur kommer det sig att du fortsätter att göra det bästa du kan för din dotter?

Exempel på frågor till flickan

- Vad tycker du om hos dig själv?
- Vad är det som gör att du orkar kämpa vidare i en svår situation?
- Finns det någon i nätverket som du har förtroende för och som kan hjälpa dig?
- Finns det någon i ert nätverk som kan stötta dig i denna svåra situation?
- Vad tycker du om att göra när du är med dina föräldrar eller släktingar?
- Vad tycker du är bra med dina föräldrar och släktingar?

4. Fokusera på mål

Det är viktigt att man som socialsekreterare försöker blicka framåt när man undersöker förändringsmöjligheterna för föräldrarna och flickan, och se till det liv som föräldrarna och flickan vill leva i framtiden. Om de vill arbeta för en positiv utveckling, hur kommer de att göra och leva istället? Hur kan socialtjänsten se att det negativa beteendet har upphört och hur kommer det att märkas för flickan och för föräldrarna? Det är viktigt för föräldrarna att de vet vad som förväntas av dem för att kontakten med socialtjänsten ska avslutas.

Målen ska helst vara specifika mätbara och observerbara och om möjligt positivt formulerade. Det är viktigt att använda föräldrarna och flickans egna ord och inte tvinga fram formuleringar anpassade till socialtjänsten.

Exempel på vad familjen vill uppnå i kontakt med socialtjänsten

- Att flickan ska komma hem till familjen.
- Att flickan ska vara orörd/ oskuld när hon gifter sig.
- Att flickan ska gå i skolan.
- Att socialtjänsten inte ska vara inblandad i vår familj.

Exempel på vad flickan vill uppnå i kontakten med socialtjänsten

- Att få gå i skolan.
- Att få vara ute till 20 på vardagar och 24 på helgen.

- Att få gå på tjejfester.
- Att bo själv.
- Att få ha en pojkvän.
- Att det ska vara lugnt hemma och att jag inte ska bli slagen.
- Att jag ska få ett eget liv där folk inte ska lägga sig i vad jag gör.

5. Inhämta information till bedömning; säkerhetsfaktorer och framsteg

Genom att ställa skalfrågor får socialtjänsten en bra bild av var flickan och familjen befinner sig i processen, om förändringen är annalkande eller om positionerna är låsta i familjen. En bra skalfråga som socialsekreteraren kan ställa till samtliga i familjen är:

På en skala mellan 0–10, där 10 är precis som du vill att det ska vara och 0 är att livet inte kunde vara värre, var skulle du placera dig själv/ din familj/ din mamma/ din pappa/ din dotter/ din farbror idag.

För att få en bild av hur flickan och övriga i familjen ser på säkerheten för flickan kan socialtjänsten använda följande skalfrågor:

- Om 10 betyder att du är säker på att du kommer få välja din egen partner och 0 betyder att dina föräldrar kommer att tvinga dig, var befinner du dig idag?
- Om 10 betyder att din dotter kan vara helt trygg i hemmet och 0 betyder att din dotter kommer att bli slagen igen, var på skalan skulle du placera dig i dagsläget? Vad tror du att din dotter skulle svara på den frågan?
- Om 10 betyder att familjen respekterar dig utifrån de val du vill göra 0 betyder att familjen betar sig som förut och du är rädd för dem, var befinner du dig i dag?

När de har placerat sig någonstans på skalan får socialsekreteraren tillfälle att ställa följdfrågor:

- Vad gör att du placerat dig på 2 och inte på 1?
- Vad skulle få dig att gå till 2,5?
- Hur skulle din syster/mamma/pappa/dotter märka på dig att du skulle kommit upp ett steg på skalan?

6. Förmåga, vilja och tilltro till förändring

För att bedöma vilka insatser som kan tillsättas och för att få bra information till bedömningen av flickans skyddsbehov behöver socialsekreteraren ta hänsyn till tre

faktorer. Vilja, förmåga och tilltro till förändring. Vill familjen förändras? Har de förmåga att förändras? Känner de tilltro till att förändring är möjlig?

För att utröna klienternas **vilja** kan socialsekreteraren ställa frågor som:

- På en skala mellan 0–10 där 10 är att du gör vad som helst för att ditt barn ska känna sig mer trygg hemma och 0 att du inte är villig att göra någonting. Var skulle du placera dig idag?
- Om Länsrätten skulle besluta att ditt barn ska placeras i familjehem hur villig skulle du vara att fortsätta arbeta med att få en bättre relation med din dotter? Där 10 betyder att du skulle göra allt som stod i din makt och 0 betyder att du inte kommer att delta på fler möten?

Flickan och föräldrarnas förmåga att agera för en förändring

- På en skala mellan 0–10 vilken möjlighet har du att följa den planering socialtjänsten gjort? Har du möjlighet att följa delar av planeringen? Vilka?
- På en skala mellan 0–10 vilken möjlighet har du att agera för sin dotters säkerhet?
- På en skala mellan 0–10 vilken är ert handlingsutrymme gentemot släktens vilja? Vem kan hjälpa dig att nå förändring?
- På en skala 0–10 hur stor kontroll upplever du att du har över situationen?
- Vi ser att du verkligen vill att flickan ska få gifta sig med vem hon vill och du vill göra allt för att det ska hända. På en skala mellan 0–10, vilken möjlighet upplever du att du har att påverka detta på egen hand?

Flickans och föräldrarnas tilltro till att förändring är möjlig

- På en skala mellan 0–10 där 10 betyder att det kommer att ske en förändring i familjen och 0 betyder att du inte tror att förändring är möjlig var skulle du placera dig idag?
- På en skala mellan 0–10 vilken tilltro har du till att din familj kan göra något åt den svåra situationen och göra livet säkrare för flickan? Finns det något som ökar din tilltro till förändring?
- Om vi talar om familjebehandling. På en skala mellan 0–10, hur säker är du på att det kommer göra saken bättre?

Användbara verktyg i samtalet

Nätverkskarta

Genom att på blädderblock rita upp flickans nätverkskarta kan man lättare föra ett meningsfullt samtal om flickans sociala sammanhang och få en bild av hur hon upplever sin situation. En nätverkskarta kan se ut på olika sätt, men består vanligtvis av en cirkel, med flickan i mitten, som delas in i fyra fält.

- 1) **Familj.** I detta sammanhang tolkas begreppet snävt, det vill säga de som bor med varandra under samma tak.
- 2) **Släkt.** Biologiska släktingar och ingifta personer.
- 3) **Daglig verksamhet.** De personer som flickan träffar dagligen genom en strukturerad verksamhet, som till exempel skola, utan att behöva träffa överenskommelse från gång till gång.
- 4) **Övriga.** Här ryms vänner, grannar, professionella och andra som är viktiga för flickan utan att passa in i de andra sektorerna.

Varje sektor kan genom en streckad linje delas in i mindre sektorer – såsom att ge ett avgränsat utrymme för professionella och myndighetspersoner. Personer som är viktiga i flickans liv placeras in på kartan, ju viktigare någon är desto närmare cirkelns mitt placeras den. Även personer som påverkar flickans liv på ett negativt sätt kan således vara nära mitten. Likaså kan avlidna personer och personer som inte bor i Sverige och som flickan inte har någon fysisk kontakt med, vara med på kartan om de har en påverkan på flickans liv. Kartan kan förtydligas genom att markera flickans känslor till personen med plus- och minustecken och ge särskilda symboler för till exempel män/kvinnor.

Relationen mellan olika personer på kartan kan förtydligas genom att dra en hel- eller delvis dragad linje mellan personer som sinsemellan har en positiv kontakt, en brutet linje mellan personer som tidigare känt varandra men som har avbrutit kontakten och ett tvärstreck över en linje mellan personer som har konflikt. Det viktiga är inte hur kartan rent objektivt ser ut, den kan anpassas efter vad som är mest lämpligt för sammanhanget. I samtalet kring nätverkskartan är det viktigt att särskilt utreda vilka personer som flickan ser som stöd respektive hot, hur maktförhållanden i familjen ser ut och vilken relation viktiga personer i flickans nätverk har till varandra. Socialsekreteraren kan också be till exempel flickans föräldrar rita flickans nätverkskarta, för att få en uppfattning om vilken bild som föräldrarna har av flickans sociala sammanhang. (se vidare Forsberg & Wallmark (1998))

Livslinje

Genom att tillsammans med flickan rita hennes livslinje, från hennes födelse till situationen idag, kan socialsekreteraren få en bild av flickans bakgrund och historia. Det kan här bland annat bli tydligt om flickan har en klar bild av sin bakgrund och uppväxt, vilka händelser i flickans liv som varit viktiga för henne, när och på vilket sätt som flickans situation har förändrats, om flickans liv har präglats av stabilitet eller av ständiga avbrott i viktiga relationer. Socialsekreteraren kan också be föräldrarna genom en livslinje beskriva sitt eget eller sin dotters liv.

Verktyg från Signs of Safety

I metoden Signs of Safety (Turnell & Edwards, 1999) används regelmässigt blädderblock för att så långt som möjligt göra klienten till medskapare under samtalet, för att öka känslan av tydlighet och meningsfullhet och klientens känsla av att bli lyssnad på, bli tagen på allvar och kunna påverka. Blädderblocksarken blir viktiga dokument som följs upp och revideras under utredningens gång, och kan bidra till hopp om förändring hos både flickan, föräldrarna och socialtjänsten. Några exempel på användbara verktyg är:

- Att tillsammans med flickan eller föräldrarna formulera anledning till oro och vilka riskfaktorer respektive säkerhetsfaktorer som finns runt flickan. Att tillsammans med flickan, alternativt att flickan tillsammans med sin stödperson, formulerar en önskelista över hur hon vill ha det med familjen, partners, utetider, skolan, kompisar, framtidsplaner etc.
- Att tillsammans med familjen formulera hur de vill ha det tillsammans med sin dotter i framtiden.
- Att tillsammans med flickan rita upp ”De tre husen”– ett ark för det som flickan ser som bra i sitt liv, ett ark för vad flickan ser som dåligt i sitt liv och ett ark för hur hennes egna önskningar om en framtid ser ut. (Weld & Greening, 2005)

Risk och skyddsfaktorer kopplat till hedersrelaterat våld och förtryck

Nedan följer riskfaktorer och skyddande och/eller positiva faktorer när det gäller hedersrelaterat förtryck. Risk- och skyddsfaktorerna är framtagna med hjälp av Lärjedalens handlingsplan och Henrik Belfrages riskbedömningsmanual Patriark (se referenslista) samt erfarenheter från utredningsgruppen i Spånga - Tensta och kunskap hämtad från Wikan (2004), Sjögren (1993), Schlytter (2004) Jämteborn (2005).

Vid bedömningen av flickans behov av stöd från socialtjänsten ska också de skyddande faktorer som finns runt flickan tas i beaktande, såväl flickans egna resurser som de förhållanden som finns hos föräldrarna och i flickans familj och miljö. Det är dock viktigt att här påtala att det är skillnad mellan skyddsfaktorer och andra positiva faktorer i flickans situation. En skyddsfaktor, såsom att föräldrarna tydligt tar avstånd från släktingar som utsätter flickan för förtryck och våld, kan vara tillräcklig för att flickans behov ska tillgodoses. Positiva faktorer, såsom att flickan får studera, är något som socialtjänsten kan bygga vidare på, men utgör i sig inte en avgörande säkerhet för flickan om oron för flickans utveckling inte främst gäller området utbildning.

Likaså innebär frånvaro av risk, såsom att föräldrarna inte är dömda för våldsbrott, inte i sig en skyddsfaktor för flickan. Vi har här inte gjort någon åtskillnad mellan skyddande faktorer och positiva faktorer. För att en positiv faktor också ska utgöra ett skydd måste den vara intimt sammankopplad med riskfaktorerna i det aktuella ärendet. Det är viktigt att betona att en enskild riskfaktor, såsom risk för allvarligt eller dödligt våld eller risk för att flickan blir förd ut ur landet mot sin vilja, kan vara tillräcklig för att socialtjänsten måste agera.

Familj och miljö

Riskfaktorer

- Starkt patriarkal familjestruktur.
- Familjens/släktens/kollektivets vilja går före individens vilja.
- Äktenskap som ingås i familjen/slakten är vanligtvis arrangerade.
- Familjen ger uttryck för attityder eller traditioner som stödjer eller ursäktar hedersrelaterat förtryck (såsom tvångsäktenskap/hög grad av kontroll/ äganderätt/kontroll av sexualitet).

- Familjen kommer från en geografisk region där hedersrelaterat våld, arrangerade/tvångsäktenskap eller könsstympning förekommer.
- Stark kontroll och ryktesspridning utifrån normer och traditioner, såsom heder och skam.
- Släkten/familjen bagatelliserar eller förnekar det förtryck som flickan har utsatts för (förnekar helt, skyller på flickan, eller tonar ner eller förnekar konsekvenserna av förtrycket).
- Symbolvärdet av den upplevda kränkningen är hög.
- Familjen/släkten utsätter flickan för hot, stark kontroll, kränkningar, fysisk/psykisk misshandel. Flera inom familjen/släkten utsätter flickan för hot och våld.
- Individer i familjen/släkten är tidigare dömda eller skäligen misstänkta för våldsbrott.
- Konkreta planer på äktenskap mot flickans vilja.
- Konkreta planer på att mot flickans vilja sända flickan till familjens ursprungsland.
- Konkreta planer på att utsätta flickan för könsstympning.
- Familjen har få sociala kontakter och stödpersoner utanför familjen.
- Familjen är dåligt förankrad i samhället (såsom arbetslöshet, boende i ett segregerat område).
- Familjen har en låg grad av, eller ovilja till integration i Sverige.

Skyddande och positiva faktorer

- Det finns personer i flickans privata nätverk som stödjer flickan utifrån det flickan själv vill.
- Det finns personer i flickans privata nätverk som kan skydda flickan från hot, våld och påtryckningar från föräldrar eller släktingar.
- Det finns personer i nätverket som ser och bekräftar flickans utsatta position.
- Nätverket runt flickan försvarar inte hedersrelaterade värderingar och normer.
- Flickan har nära och goda relationer i sitt professionella nätverk.
- Flickan har ett socialt stöd och skyddsnet som ser och uppmärksammar flickans mående och situation.

Föräldrarnas förmåga

Risikfaktorer

- Föräldrarna har planer på att döda flickan.
- Föräldrarna utsätter flickan för fysisk misshandel.
- Föräldrarna riktar uttalade eller förtäckta hot om våld.
- Flickan har utsatts för våld som medför/borde medföra medicinsk behandling eller kontroll.
- Föräldrarna utsätter flickan för stark kontroll, kränkningar och/eller psykisk misshandel.
- Föräldrarna riktar hot om att utesluta flickan känslomässigt/att utesluta flickan från familjen.
- Flickan har synliga skador.
- Föräldrarna skyddar inte, eller förmår inte skydda, flickan från släktens påtryckningar.
- Föräldrarna kontrollerar flickan avseende fritid, klädsel, kamratumgänge, tider utan hänsyn till flickans ålder och mognad.
- Föräldrarna har en hedersrelaterad syn på kön och sexualitet.
- Begränsningen och kontrollen för flickan ökar med stigande ålder.
- Hoten och våldet mot flickan har ökat successivt.
- Föräldrarna accepterar inte att flickan har en partner.
- Flickan är redan bortgift eller förlovad mot sin vilja.
- Föräldrarna har auktoritära uppfostringsmetoder.
- Gränsöverskridningar och regelbrott bestraffas genom hot och våld.
- Föräldrarna har tidigare använt våld mot barnen i familjen.
- Föräldrarna är dömda eller skäligen misstänkta för våldsbrott.
- Barn i familjen har tidigare varit aktuella för utredning utifrån misstanke om att de far illa i hemmet.
- Missbruk eller psykisk sjukdom hos föräldrarna.
- Det förekommer allvarliga konflikter och våld mellan föräldrarna.
- Föräldrarna har stora egna problem.
- Föräldrarna är traumatiserade.
- Dålig känslomässig kontakt mellan föräldrar och barn.

- Flickan har inget stöd inom familjen från föräldrar och syskon.
- Föräldrarna brister i att uppmuntra och stimulera flickan.

Skyddande och positiva faktorer

- Modern och/eller fadern låter flickan utvecklas till den individ hon vill vara och accepterar hennes beslut och livsval gällande utbildning, vänner, klädsel, utseende, eventuell partner.
- Modern och/eller fadern kan skydda flickan från negativa påtryckningar från släkten.
- Modern och fadern har förståelse för flickans utsatthet.
- Modern och fadern uppvisar ambivalens och tvivel avseende den egen föräldraförmågan.
- Modern och fadern uppvisar en nyfikenhet, visar förståelse och/eller blir känslomässigt berörda inför flickans berättelse om sin hemsituation.
- Modern och fadern är öppna gentemot socialtjänsten och försöker att svara ärligt på socialtjänstens frågor.
- Modern och/eller fadern söker sig till socialtjänsten för att få hjälp och stöd i sin situation.
- Modern och/eller fadern upplever att de får hjälp från socialtjänsten.
- Modern och/eller fadern tillmötesgår flickans önskemål och livsval över tid.
- Föräldrar som kan se och tillgodose flickans grundläggande behov (mat, kläder, hygien).
- Föräldrarna har demokratiska uppfostringsmetoder.
- Föräldrarna delar socialtjänstens problemdefinition.
- Föräldrarnas är villiga att samarbeta med socialtjänsten och vill trygga flickan i hemmet.

Flickans beteende

När flickans behov av skydd och stöd från socialtjänsten ska utredas måste även flickans eget beteende beaktas. Det handlar inte om att skuldbelägga flickan för den livssituation hon befinner sig i, utan att i största möjliga mån skydda henne från de risker hon utsätts för. Ett beteende hos flickan som i situationen kan ses som frisk och sund, såsom modet att protestera mot förtryck, kan också öka risken för att hon ska utsättas för våld. Riskfaktorer som ska tas i beaktande och bedömas i relation till flickans ålder och mognad.

Risikfaktorer

- Flickan är ambivalent till det skydd som hon erhåller.
- Flickan minimerar eller förnekar beteendet hos dem som kontrollerar/utsätter henne för våld.
- Flickan anser att kontrollen/våldet hon utsätts för till viss del är befogat.
- Flickan minimerar eller förnekar risken för våld.
- Flickan klandrar sig själv.
- Flickan tar tillbaka tidigare lämnade uppgifter/anmälningar.
- Flickan känner ansvar och oro för närstående personer i hemmet, såsom syskon, föräldrar och släktingar.
- Flickans livssituation ger inte adekvat säkerhet.
- Flickan följer inte uppgjorda säkerhetsrutiner.
- Flickan vågar av rädsla inte följa skyddsplaner.
- Flickan saknar möjlighet, förmåga eller motivation att söka skydd och stöd.
- Flickan är okunnig om lagar, rättigheter och hjälporganisationer.
- Flickan har svårt att göra sig förstådd/har bristande kunskaper i svenska.
- Flickan bryter mot familjens normer och värderingar utan att vara medveten om konsekvenserna.
- Flickans uppträdande mot de som kontrollerar henne är så inkonsekvent att det kan äventyra hennes säkerhet.
- Flickans beteende präglas av impulsivitet.
- Flickans beteende präglas av aggressivitet.
- Flickan är panikslagen.
- Flickan har en partner som inte accepteras.
- Flickan är homo-, bi-, eller transsexuell.
- Flickan har kognitiva och utvecklingsmässiga svårigheter.
- Flickan har skolproblem.
- Flickan har få eller inga fritidsaktiviteter.
- Flickan har kamrater som kontrollerar och bevakar henne.
- Flickan har utsatts för sexuella övergrepp.

- Flickan är gravid.
- Flickan saknar möjlighet, förmåga eller vilja att umgås med andra.
- Flickan har få eller inga kamratkontakter.
- Flickan har bristande social kompetens.
- Flickan har antisociala kamrater, med missbruk eller annat destruktivt beteende.
- Flickan vistas i riskfyllda miljöer.
- Flickan är orolig och ångestladdad.
- Flickan är deprimerad och bräcklig.
- Flickan är traumatiserad/lider av posttraumatisk stress.
- Flickan missbrukar alkohol/droger/läkemedel.
- Flickan har självmordstankar.
- Flickan har självskaдебeteende.

Skyddande och positiva faktorer

- Flickan står fast vid sin historia.
- Flickans agerande är genomtänkt och adekvat.
- Flickan kan uttrycka hur hon vill ha det i framtiden.
- Flickan hyser hopp om framtiden.
- Flickan kan beskriva och analysera sina föräldrars beteende på ett utförligt sätt.
- Flickan har god kännedom om hur släkten fungerar.
- Flickan söker hjälp när hon behöver.
- Flickan känner tillit till de stödpersoner hon möter.
- Flickan har lätt att uttrycka sina känslor.
- Flickan har god intellektuell och kognitiv förmåga.
- Flickan har god social förmåga.
- Flickan är duktig i skolan.
- Flickan har en aktiv fritid och positiva fritidsintressen.
- Flickan har goda kamratrelationer och socialt fungerande nätverk.

Analys och bedömning

Analys

I analysen beskrivs barnets behov, föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov och viktiga faktorer i familj och miljö. Analysen ska bygga på den information som har samlats ihop under utredningen. Informationen kan komma från flickan själv, från föräldrarna, från släktingar och andra i familjens nätverk samt från de professionella som känner till barnets levnadsförhållanden. Analysen ligger till grund för bedömningen, där det fastställs om barnet är i behov av skydd eller stöd och om insatser krävs från socialtjänsten för att tillgodose barnets behov. Analys, bedömning och beslut ska mynna ut i förslag på konkreta och genomförbara insatser. Nämnden ska slutligen ta ställning till om barnet har behov av skydd eller stöd av socialtjänsten i form av frivilliga insatser, eller om det finns skäl för ingripande enligt LVU.

BBIC- triangeln som verktyg vid analys

I varje familjesystem finns både resurser och brister. Forskning avseende barnavårdsutredningar har visat att det finns risk för att socialsekreterare övervärderar föräldrarnas förmåga, eller inte lägger tillräcklig vikt vid de risker som barnet utsätts för.

Forskning har också påvisat att det finns risk att socialsekreterare alltför tidigt i utredningsarbetet låser sig vid en problembild, och sedan söker information kring barnet som bekräftar socialsekreterarens hypotes. Då blir bilden av barnets situation onyanserat kritisk och socialsekreteraren ser inte möjligheterna som eventuella insatser kan bygga på. Dessutom kan ett gott samarbete med familjen gå förlorat. Ett samarbete som är av stor vikt om socialtjänsten på ett bra sätt ska kunna ge stöd till ett barn eller en familj.

Såväl en alltför god tilltro till att barnets behov är tillgodosedda, som en alltför kritisk granskning av barnets situation, kan leda till allvarliga konsekvenser för barnet. Socialtjänstens analys och bedömning av barnets situation kan därför vara avgörande för ett barns fortsatta utveckling. (Dahlberg, Forsell 2006)

Visuellt kan triangeln fungera som ett stöd för socialsekreteraren i analysen av behovet av insatser. Den kan också vara en pedagogisk hjälp för familjen att förstå socialtjänstens utredning och vad den resulterar i. Basen påverkar föräldraförmågan som i sin tur påverkar flickans behov. (Dahlberg, Forsell 2006) Exempel: En flickas släktingar vill att flickan ska könsstympas. Släktingarna utövar påtryckning på föräldrarna, som planerar för att ingreppet ska genomföras. Slakten (Familj och Miljö – Familjenätverk) påverkar således föräldrarnas förmåga att skydda barnet

(Föräldrarnas förmåga – Säkerhet) vilket riskerar att utsätta barnet för skada (Barnets behov – Hälsa).

Analysens omfattning

Men hjälp av analysen ska utredningens frågeställningar besvaras för att klargöra flickans behov och huruvida flickan behöver skydd eller stöd från socialtjänsten.

I analysen ska socialsekreteraren ta ställning till följande:

- Identifiera styrkor och svårigheter när det gäller flickans behov, vårdnadshavarens förmåga och faktorer i familj och miljö.
- Analysera interaktionen mellan dessa tre områden och hur de påverkar flickan. I ärenden där det finns en hedersrelaterad problematik är det viktigt att särskilt beakta maktstrukturen och hur de olika personerna i släkten förhåller sig till varandra, vilka som bestämmer och på vilket sätt de utövar sin makt. Detta behöver analyseras i förhållande till barnets behov av stöd och skydd.
- Identifiera mönster och förändringar med hänsyn till flickans, föräldrarnas och familjens historia. Med hjälp av familjens historia analyseras eventuella upprepningmönster samt hur och i vilken riktning föräldrarnas förmåga att tillgodose flickans behov utvecklas över tid. Går flickans utveckling i positiv eller negativ riktning? Ökar eller minskar förtryck och kränkningar av flickan?
- Vilka förklaringar finns till olika problem och omständigheter? Vilka faktorer påverkar flickans utveckling och föräldrarnas förmåga, och samspelet dem emellan?
- Föräldrarnas och flickans insikt, motivation och förmåga till förändring.

Det är i analysen viktigt att särskilt fundera över om flickan och föräldrarna har olika versioner av flickans behov och situation. Vad kan de olika bilderna stå för? Vad finns det för olika anledningar till att versionerna är olika? Vad finns det för olika risker med att grunda utredningens resultat, val av insats, stöd eller skydd, på vårdnadshavarnas bild av situationen?

Likaså om flickan har ändrat sin ståndpunkt under utredningstiden, och inte längre står för de risker som hon berättade om under utredningens början. Hur stort ansvar kan man lägga på flickan? I vilken grad måste socialtjänsten stå fast vid den ursprungliga bedömningen avseende flickans behov av skydd och stöd? (För vidare läsning om analys enligt BBIC se *Grundbok Barns behov i centrum* av Socialstyrelsen samt *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC* av Bodil Rasmusson (2009).)

Bedömning

När socialtjänsten gjort en analys av orsakssamband och identifierat risk och säkerhetsfaktorer behöver nu socialtjänsten göra en risk- och säkerhetsbedömning. Kan utredningen avslutas utan insats? Vilka åtgärder ska planeras? På vilket sätt behöver tillsatta insatser följas upp? Garanterar samtycke flickans säkerhet för flickan, eller måste vården säkerställas med stöd av LVU? Det är viktigt att i bedömningen argumentera för och emot olika övervägda vårdalternativ. Vilka är riskerna för flickans hälsa och utveckling om inga skyddsåtgärder vidtas? Finns det risk för allvarligt eller dödligt våld? Vad kan konsekvenserna för flickan bli av olika former av insatser? Hur påverkas flickans säkerhet och psykiska utveckling på kort och lång sikt?

I texten nedan har vi utgått både från det som står skrivet om tillvägagångssätt vid riskbedömningar i *BBIC – grundbok* (2006) och *BBIC – att knäcka koden* (2005), samt i *Signs of Safety* (1999).

Nedan följer en beskrivning av vilka steg som socialtjänsten behöver ta för att göra en kvalificerad riskbedömning.

1. Kartlägg aktuella, historiska och framtida riskfaktorer.

Kartlägg också eventuella tidigare insatser som familjens beviljats som inte fungerat. Utgå från BBIC-analysen.

2. Kartlägg aktuella skyddsfaktorer, undantag till omsorgsbrist, styrkor och resurser, flickans och familjens vilja till förändring.

Familjen och flickans positiva målsättningar behöver tas i beaktning. Betänk också eventuella tidigare insatser som familjens beviljats, som har fungerat. Utgå från BBIC-analysen.

3. Bedöm framtida risk för flickan

I riskbedömningen kan följande frågeställning användas:

Var placerar socialtjänsten sig på en skala mellan 0–10, om 10 betyder att det är tillräckligt för att avsluta ärendet utan insats och 0 betyder att flickans utveckling riskerar att allvarligt skadas? Följ upp svaret på ovanstående fråga med följdfrågor för att på detaljnivå analysera på vilka grunder bedömningen görs.

4. Bedöm ärendets allvarlighetsgrad

Ärendets allvarlighetsgrad bedöms utifrån följande frågeställning:

Var placerar socialtjänsten sig på en skala mellan 0–10, där 10 betyder att socialtjänsten inte behöver agera och 0 betyder att detta är den allvarligaste formen av

skada som ett barn kan bli utsatt för? Även detta ska följas upp av följdfrågor för att analysera på vilka grunder bedömningen görs.

Socialtjänsten har nu gjort en riskbedömning och behöver arbeta vidare utifrån det som framkommit. Om resultatet av risk- och säkerhetsbedömningen är att det finns risk för att barnets hälsa och utveckling utsätts för fara, samt att oron ligger inom ramen för socialtjänstens arbetsområde, går vi vidare till punkt 5. Annars kan utredning avslutas utan insats, om familjen inte önskar stöd på eget initiativ.

5. Socialtjänstens målsättning

Socialtjänsten har nu tagit ställning och behöver formulera mål för sin kontakt med familjen och flickan, utifrån den oro som föreligger. När socialtjänstens mål formuleras ska detta anpassas till rubrikerna i BBIC-triangeln. Målen ska hänga tydligt samman med de risker som framkommit under analysen. När det gäller socialtjänstens mål eller villkor för vårdens upphörande kan vi ställa högre krav på hur de är formulerade. Socialtjänstens mål är också tätt sammankopplade med lagstiftningen.

Den lagstiftning som socialtjänsten kan basera sina mål på i denna typ av ärenden kan vara:

Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)

1 § Inledande bestämmelser

Beredande av vård.

2 § Vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk att den unges hälsa och utveckling skadas.

3§ Vård ska beslutas om den unge utsätter sin hälsa och utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet, eller något annat nedbrytande beteende.

FN:s konvention om barns rättigheter - Barnkonventionen

Artikel 2

Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3

Barnets bästa ska alltid komma i första rummet.

Artikel 12-15

Barnet har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det.

Artikel 19

Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller andra.

Föräldrabalken (1949:381)

6 kap

Om vårdnad, boende och umgänge.

6 kap 1 § FB

Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran.

Barn ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Socialtjänstlagen (2001:453)

5 kap 1 § SOL

Socialnämnden ska...

... verka för att barn och ungdom växer upp under goda och trygga förhållanden.

... i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och ungdom.

... med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och ungdom som har visat tecken på en ogynnsam utveckling.

... i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om hänsynen till den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet.

Lagen (1982:316) med förbud mot könsstympling av kvinnor

Ingrepp i de kvinnliga yttre könsorganen i syfte att stympa dessa eller åstadkomma andra bestående förändringar av dem (könsstympling) får inte utföras, oavsett om samtycke har lämnats till ingreppet eller inte. Även försök, förberedelse och stämpling samt underlåtenhet att avslöja brott, är kriminellt. Den som har begått brott enligt denna lag döms vid svensk domstol även om brottet har begåtts utomlands.

I samtal med familjen behöver målen kanske förenklas och tydliggöras. Nedan följer exempel på möjliga målsättningar i ärenden där hedersrelaterat våld förekommer.

Exempel på socialtjänstens mål/ Villkor för vårdens upphörande då LVU övervägs:

- Flickan ska känna sig trygg hemma och inte utsättas för våld.
- Flickan ska inte utsättas för allvarliga kränkningar.
- Flickan ska inte ingå äktenskap mot sin vilja.
- Flickan ska inte föras ur landet mot sin vilja.
- Flickan ska inte utsättas för könsstympning
- Flickan ska inte utsättas för inskränkningar i vardagen såsom isolering eller hård kontroll, som riskerar att skada barnets hälsa och utveckling.

Fler exempel på socialtjänstens mål

- Att föräldrarna får en ökad förståelse för flickans situation.
- Att föräldrarna får en ökad förståelse för flickans agerande.
- Att föräldrarna hittar nya sätt att lösa konflikter utan att flickan blir rädd.
- Att föräldrarna sätter gränser kopplade till flickans ålder och mognad.
- Att flickan känner trygghet i hemmet.
- Att flickan känner sig uppskattad och uppmuntrad utifrån den hon är.
- Att flickan upplever att hennes önskingar och val blir lyssnade till och respekteras.
- Att flickan har en fritid där hon upplever att hon får möjlighet att utvecklas socialt.

När det gäller en flicka som socialtjänsten känner stor oro för, och där föräldrarna tydligt måste visa för socialtjänsten att de garanterar flickans säkerhet, är det viktigt att också avtala med familjen om hur detta kommer att kontrolleras. Kontrollfunktioner för socialtjänsten kan exempelvis vara regelbundna enskilda samtal med flickan, regelbundna samtal med skolpersonal, fritidsledare och med speciella resurspersoner i nätverket.

Det är också viktigt att kunna följa upp målen och ge familjen en chans att visa på förändring. I detta arbete får socialtjänsten hjälp av följande fråga:

Vad behöver hända för att flickan och föräldrarna ska kunna avsluta en tvingande kontakt med socialtjänsten?

Hur märker socialtjänsten att målen är uppnådda?

- I enskilda samtal med flickan där hon kan berätta om en trygg hemsituation.
- I enskilda samtal med flickan där hon kan berätta om umgängessituationer som fungerat väl.
- Att flickan upplever att föräldrarna stödjer henne/accepterar hennes livsval.
- Fritidsledare beskriver att flickan fungerar väl på fritidsgården och deltar i de fritidsaktiviteter hon vill.
- Att skolan kan berätta om goda skolprestationer och att flickan verkar må bra.
- Att andra professionella kan beskriva flickans situation som trygg.
- Att skolpersonal vittnar om att flickan i högre grad får vara med på skolans aktiviteter.
- Att föräldrarna och flickan vänder sig till socialtjänsten om konflikter uppstår.
- Att föräldrarna följer uppgjorda planer kring umgänget.

6. Familjen och flickans målsättning

Det är nu viktigt att se på de olika målsättningar som finns i familjen. Vad vill flickan? Vad vill mamma? Vad vill pappa? Vad vill övriga släktingar? Vill alla samma sak eller skiljer det sig? Finns det grupperingar i nätverket som tycker lika? Vilka bestämmer?

Det är viktigt att information om vad de olika personerna vill undersöks i enskilda samtal. Flickan behöver ofta hjälp att formulera vad hon vill och eftersom hon ofta är ambivalent är det viktigt att hon får stöd av en stödperson under utredningen.

Se sedan hur föräldrarna och flickans mål stämmer överens med socialtjänstens mål. Kan de kombineras?

7. Mål på kort sikt för socialtjänsten

I nästa steg behöver socialtjänsten ha indikationer på om arbetet med flickan och familjen går i positiv riktning och säkerheten för flickan ökar eller om oron för flickan ökar. Detta är ett sätt för socialsekreteraren att inte stagnera och låsa fast sig i en redan gjord bedömning.

- Vad skulle behöva hända för att socialtjänsten skulle bedöma att ett litet framsteg har gjorts?
- Hur skulle socialtjänsten märka att föräldrarna i högre grad respekterar flickans vilja och integritet?
- Hur skulle socialtjänsten märka att flickan i högre grad känner sig respekterad?

Exempel på detta kan vara:

- Föräldrarna kommer på avtalade möten.
- Utredande socialsekreterare hittar ett sätt att kommunicera villkoren för vårdens upphörande till föräldrarna.
- Familjebehandlaren har etablerat en fungerande kontakt med familjen.
- Föräldrarna reflekterar över hur deras agerande påverkar flickans beteende.
- Föräldrarna delger socialtjänsten problem som har uppstått i relationen med flickan.
- Föräldrarna beskriver ett ökat förtroende för socialtjänsten.

Säkerhetsplanering och insatser

Komplexa ärenden

Att arbeta i ärenden med hedersrelaterad problematik är ofta dramatiskt och motsägelsefullt. Oron för flickan är hög, socialtjänstens ansvar stort, och föräldrarna och flickan kan förmedla helt olika bilder av det som hänt. Flickan kan vara livrädd vid ett tillfälle och längta hem vid ett annat. Föräldrarna kan ”gå med på allt” som socialtjänsten vill, och efter några dagar vara helt ointresserade av kontakt med socialtjänsten. Det förekommer med stor sannolikhet diskussioner i familjen och nätverket och mellan flickan och föräldrarna som socialtjänsten inte har kännedom om. Ärendena består inte sällan av flera parter som ger olika bilder flickan, - modern, - fadern, - inflytelserika personer i släkten, - anmälaren. Detta komplicerar socialtjänstens planering och konsekvensanalys. Innan socialsekreteraren kan ta ställning till vilka åtgärder som ska vidtas, ska socialsekreteraren ha gjort en analys, bedömning och säkerhetsplanering i ärendet tillsammans med sin chef.

Socialtjänstens handlingsutrymme

Utredning och förhandsbedömning kan resultera i följande slutsatser:

- Flickan och familjen bedöms inte ha behov av skydd eller stöd från socialtjänsten. Föräldrarna tillgodoser flickans behov, eller behoven av stöd tillgodoses genom andra organisationer/myndigheter än socialtjänsten.
- Flickan och familjen bedöms ha behov av stöd i form av öppna insatser inom socialtjänsten, och både flickan och familjen samtycker till dessa.
- Flickan och familjen bedöms ha behov av stöd i form av öppna insatser inom socialtjänsten, men vårdnadshavarna avböjer och det finns inte skäl för vård enligt LVU. Utredningen avslutas utan att behovet av stöd har kunnat tillgodoses. Det är viktigt att informera flickan, och även familjen, om rätten att själva ta kontakt och ansöka om stöd i framtiden. I vissa fall finns det möjlighet att bevilja stöd till en flicka utan att vårdnadshavarna samtycker till detta. Enligt Stockholms stads riktlinjer kan en flicka till exempel beviljas stödkontakt med en kontaktperson, även om föräldrarna inte samtycker till detta, om hon är över 15 år.
- Flickan har behov av vård utanför det egna hemmet, enligt LVU. Föräldrarna har då rätt att få löpande information om barnet, detta kopplat till graden av skydd. LVU kan också användas om föräldrarna samtycker till placeringen för flickan, men föräldrarnas samtycke inte bedöms kunna garantera flickan den nödvändiga vården.

- Om flickan är omhändertagen enligt LVU men väljer att gå hem, trots att socialtjänsten bedömer att hennes hälsa och utveckling riskerar att skadas, alternativt att socialtjänsten bedömer det som säkert för flickan att vara hemma med stöd av LVU kan flickan ha LVU i hemmet. Socialtjänsten har då insatser som möjliggör fortsatt insyn i familjen, samt möjliggör en förändringsprocess i familjen. Familjearbetet är då inte frivilligt för familjen, och tydliga villkor/mål för vårdens upphörande måste formuleras av socialtjänsten.

Socialtjänstens organisering

Socialtjänsten är organiserad på olika sätt i olika kommuner och stadsdelar. Den socialsekreterare som ansvarar för utredningen av flickan enligt 11 kap 1 och 2 §§ SOL, kan också vara den socialsekreterare som håller i en efterföljande behandlingskontakt med flickans familj. På andra ställen är behandlingsenheten en fristående enhet, dit den utredande socialsekreteraren remitterar familjen. Behandlingskontakten kan sedan följas upp av den utredande socialsekreteraren på myndighetsenheten. I dessa ärenden, där oron ofta är hög, bör behandlingskontakten alltid följas upp av myndighetsenheten regelbundet och detaljerat.

Samarbete med familjen nödvändigt

För att åstadkomma en planering som fungerar väl och skyddar flickan över tid är ett nära samarbete med flickan och familjen nödvändigt, vare sig det handlar om att placera flickan utanför familjen, ha insatser i hemmet eller avsluta utan insats. Det är viktigt att socialtjänstens planering gällande flickan och hennes föräldrar diskuteras i detalj, både i möte enskilt med flickan och tillsammans med hennes familj. Detta för att det är flickan, föräldrarna och nätverket som ska genomföra planeringen. Det kan ofta i ärenden rörande omsorgsbrist uppstå en situation där föräldrarna eller flickan upplever att de är maktlösa och går med på en planering utan att de har för avsikt att genomföra den, eller utan att de ens förstår syftet med planeringen. Det är därför viktigt att göra föräldrarna och flickan så delaktiga som möjligt i utformningen av såväl utredningsarbetet som eventuella insatser och ständigt undersöka flickans och föräldrarnas syn på problemet, kontakten med socialtjänsten och föreslagna lösningar. Samarbetet får dock inte leda till risker för flickan. Att samarbete med föräldrarna inte är det samma som att föräldrarna kan trygga flickan.

Socialtjänstens tilltro till förändring i familjen

Socialtjänsten behöver vidare göra en bedömning av huruvida socialtjänsten har tilltro till familjens möjligheter att arbeta för flickans hälsa och positiva utveckling. För att kunna ta ställning till detta behöver en analys och bedömning ha gjorts kring

vad flickan behöver, och föräldrarna och nätverkets förmåga att tillgodose flickans behov. Om planeringen inte är den som familjen och/eller flickan önskar är det viktigt att på detaljnivå undersöka vad det är i planeringen som flickan/familjen vänder sig emot. Viktigt att tänka på är att formulera och tydligt kommunicera till flickan och föräldrarna vad socialtjänsten behöver se och vad som behöver uppnås, på detaljnivå, för att avsluta en tvingande kontakt. (För exempel på socialtjänstens mål, se under rubrik Socialtjänstens målsättning) Socialtjänsten behöver också överväga konsekvenserna av olika insatser och göra en riskbedömning och konsekvensanalys av möjliga scenarier.

Säkerhetsplanering

När socialtjänsten ska ta ställning till fortsatta åtgärder och öka flickans säkerhet kan socialtjänsten med fördel använda punkterna nedan.

- Fokusera på föräldrarnas respektive flickans egna styrkor och resurser, utan att äventyra flickans säkerhet.
- Uppmuntra det som föräldrarna respektive flickan redan gör för att skapa en säker miljö för flickan, försök att poängtera undantag till omsorgsbrist.
- Försök inkludera föräldrarnas respektive flickans förslag till lösningar i den mån det är möjligt.
- Poängtera föräldrarnas respektive flickans egna mål, i de fall som socialtjänsten bedömer att de målen ökar säkerheten för flickan.
- Använd de personer som vill och kan agera för flickans säkerhet runt familjen och inom familjen.
- Fortsätt undersöka de inblandades inställning till problemet, mål och förväntningar under utredningens gång.
- Uppmuntra de i familjen som arbetar mot familjens positiva mål eller socialtjänstens mål.

Under planeringen och genomförande av insatser behöver socialtjänsten kontinuerligt göra nya riskbedömningar, utifrån den information som framkommer under mötena. Det är viktigt att från början planera in tidsbundna uppföljningar. När det föreligger hög risk för att flickan kan utsättas för allvarligt våld behöver socialtjänsten göra en säkerhetsplanering med flickan, utan föräldrarnas vetskap. Socialtjänsten behöver då konsultera polisen, som ska göra en polisiär bedömning av vilka skyddsåtgärder som måste vidtas.

Oro vid resor till föräldrarnas ursprungsland

Det kan också finnas situationer där det planeras en resa till ursprungslandet och att det där finns en oro för att flickan ska fara illa, till exempel bli bortgift eller könsstympad, men att oron är inte tillräckligt stor för att ett omhändertagande ska vara möjligt. Det är då viktigt att tala med ungdomen om strategier i ursprungslandet.

Utrikesdepartementet ger råden att flickan ska ha med sig dubbla mobiltelefoner och flera kopior på sitt pass, men det är ofta rätt svårt för flickan att ordna det. Om det är möjligt bör hon alltid ha sitt pass med sig för den händelse att hon behöver fly. Flickan bör också hålla kontinuerlig kontakt med någon som hon litar på i Sverige och lägga viktiga kontaktuppgifter på minnet, såsom telefonnummer till svenska ambassaden, samt telefonnummer och mailadress till socialtjänst, socialjour och polis. Det är också möjligt för socialtjänsten att underrätta utrikesdepartementet om att flickan finns i ursprungslandet och att hon kan ha behov av hjälp. Det är bra att även socialtjänsten har en kopia av flickans pass. Det kan också finnas organisationer i ursprungslandet som arbetar för kvinnors rättigheter som kan vara behjälpliga. Informera i så fall flickan om vilka dessa organisationer är och hur hon kan komma i kontakt med dem.

Om flickan är i ursprungslandet mot sin vilja och det finns en brottsmisstanke kan polisen vara behjälplig och kan med hjälp av åklagarmyndigheten och utrikesdepartementet försöka återföra henne till Sverige.

Insatser för flickan och hennes familj

Vanliga insatser för föräldrarna kan vara stödsamtal för föräldrarna enskilt eller tillsammans, familjebehandling/terapi, motiverande samtal eller övervakade umgängen. När socialtjänsten har kontakt med flickans familj och ett familjebehandlande arbete kan påbörjas är det viktigt att förstå i vilket sammanhang insatserna ska ges och förutsättningarna som ligger till grund för kontakten. Föräldrarna kan vara hjälpsökande och får insatserna enligt Socialtjänstlagen eller så kan de vara icke hjälpsökande, sakna insikt om flickans behov och flickan kan erhålla vård enligt LVU. I vissa fall kan även insatserna som sker med stöd av Socialtjänstlagen uppfattas som tvingande av föräldrarna även om de samtycker till vården och samtycket är trovärdigt.

När kontakt med föräldrarna och nätverket sker utan att föräldrarna är hjälpsökande behöver socialtjänsten arbeta motiverande med föräldrar och nätverk och driva arbetet framåt, göra hembesök, och ha en intensiv kontakt. Detta för att få en nära kontakt med familjen och insyn i dess normer och värderingar och om möjligt starta en förändringsprocess. Föräldrar med låg motivation för förändring kräver en mer aktiv socialtjänst. Detta kan liknas vid samtalsmetodiken för motiverande samtal

(Miller & Rollnick 2002). Föräldrarnas motivation till förändring kan ändras över tid. Det är viktigt att vara lyhörd, och socialtjänsten behöver fortlöpande göra bedömningar kring föräldrars ökade eller minskade vilja till förändring.

De professionella som har kontakt med familjen behöver ha terapeutens egenskaper av lyssnande och analyserande av information, samtidigt som de behöver vara bekväma med att utöva en viss form av social kontroll. Det är viktigt att tala öppet med familjen om förutsättningarna för denna typ av kontakt. Det måste vara begripligt för familjen vilka förändringar som behöver ske, och hur socialtjänsten kan vara övertygad om att dessa förändringar har skett. Det behöver tydligt framgå vad som krävs för att familjen ska kunna avsluta sin kontakt med socialtjänsten; det vill säga villkoren för vårdens upphörande.

Det viktigaste av allt är dock att flickan är säker och ibland behöver socialtjänsten också ta ett steg tillbaka under en tid och låta familjen vara ifred i syfte att inte röra upp med negativa känslor gentemot flickan. Som vi påtalat tidigare är det viktigt att de professionella som arbetar med familjer där våld förekommer har erfarenhet av att arbeta med våldsutövare och våldsoffer, samt kunskaper kring hedersrelaterat våld/förtryck, våldets mekanismer och traumatisering.

Genomförandeplan och vårdplan

Alla insatser såsom öppenvård och placeringar gällande barn ska enligt BBIC beskrivas i en genomförandeplan. När barnet är placerat behöver också en vårdplan upprättas som genomförandeplanen ska kopplas till. I vårdplanen ska de övergripande målen med vården, hur barnets långsiktiga behov ska tillgodoses, tydligt och kortfattat beskrivas. Specifika inslag i vården kan anges om de går att förutse, såsom familjebehandling. I vårdplanen ska socialsekreteraren vidare ange vilka förutsättningar som krävs för att avsluta placeringen/insatsen. Enligt BBIC ska man då väga in hemförhållandena, den unges eget beteende, omgivningens förmåga till stöd, om föräldrarna kan tillgodose barnets/den unges behov etc. Det är viktigt att notera att barnets vårdplan endast kan omfatta den vård som planeras för barnet/den unge, och därför måste den vård som föräldrarna kan vara i behov anges i en individuell vårdplan för föräldrarna. (Det finns dock inte något särskilt formulär för vårdplan för föräldrar i BBIC:s formulärsystem, utan detta måste upprättas av socialsekreteraren).

Socialsekreteraren som håller i utredningen ansvarar för att utarbeta en genomförandeplan som i praktiken görs bäst tillsammans med familjen, flickan och vårdgivaren. BBIC:s genomförandeplan följer de sju behovsområdena, och innehåller även möjligheter att beskriva behov av stöd till vårdnadshavare. Det är i genomförandeplanen som konkreta, urskiljbara och mätbara mål och delmål

samt konkreta insatser beskrivs. I den del av genomförandeplanen som gäller föräldrakontakten ska följande ingå:

- Socialtjänstens mål för flickan kopplade till föräldrarnas förmågor.
- Vad måste familjen ha uppnått i relation till flickan för socialtjänsten ska bedöma att föräldrarna kan tillgodose flickans behov.
- Mätbara delmål, som socialsekreteraren under uppföljningen kan följa upp för att försäkra sig om att en positiv förändring har påbörjats och att säkerheten för flickan har ökat.
- Föräldrarnas mål och inställning till kontakten med socialtjänsten och det aktuella problemet.

Genomförandeplan och eventuell vårdplan behöver tydligt kommuniceras till familjen. Om ärendet ska överföras från utredande socialsekreterare till en familjebehandlare bör ett möte med de professionella genomföras där familjebehandlaren får muntlig detaljerad information om socialtjänstens målformuleringar och de risk- och säkerhetsfaktorer som identifierats kring flickan. Tillsammans bestäms hur ofta insatsen ska utvärderas, och i vilka former.

Utredande socialsekreterare och familjebehandlare träffar sedan föräldrarna/familjen tillsammans. I mötet intervjuar familjebehandlaren familjen kring vad de vill uppnå i samarbete med socialtjänsten och vilken inställning de har till att gå i familjebehandling. Familjebehandlaren intervjuar sedan utredande socialsekreterare om socialtjänstens långsiktiga mål med insatsen, som alltså är de samma som villkoren för vårdens upphörande. Familjebehandlaren intervjuar också den utredande socialsekreteraren om vilka mål socialtjänsten vill se på kort sikt och hur socialtjänsten kan märka när målen är uppfyllda.

Utredande socialsekreterare måste vara förberedd för att kunna svara så detaljerat och tydligt som möjligt, för att syftet med insatsen ska vara så klar som möjligt för familjen och för behandlaren. Familjen informeras om hur ofta och i vilken form uppföljningen kommer att ske. När ett familjearbete påbörjats, oavsett om flickan deltar i samtalen eller inte, ska uppföljande samtal alltid genomföras enskilt med flickan. Familjen informeras också om att familjebehandlaren har skyldighet att omedelbart återkoppla till utredande socialsekreterare om det finns oro för att flickans hälsa och utveckling riskerar att skadas.

Insatser för flickan

Det är viktigt att flickan har stöd utanför det egna familjenätverket. Det kan vara en stödperson som har kompetens inom området, en kurator, en psykolog eller en terapeut. Detta anpassas efter flickans situation och behov. Den utredande socialsekreteraren bör inte ha funktionen av att vara en stödperson för flickan då den utredande socialsekreteraren har ett mer övergripande ansvar för samtliga kontakter. Ibland behöver också socialsekreterare fatta beslut som går flickan emot och då är det bra att hon har någon att prata om detta med. Det kan också vara så att flickan tappar förtroendet för socialsekreteraren och att hon inte längre vill ha hjälp från socialtjänsten trots att hon skulle behöva det och då kan det vara värdefullt att hon har en stödperson som kan inge hopp och i vissa situationer föra flickans talan.

Det är viktigt att den individuella kontakten som flickan får stöd ifrån har detaljerad kunskap om den situation som flickan befinner sig i, flickans beteende och mående och hur föräldrarna agerar. Flickan kan ofta vara ambivalent inställd till att ha samtalskontakt, både för egen del, men också på grund av att familjen inte vill att hon har en kontakt utanför familjen. Det är därför viktigt att behandlaren signalerar till utredande socialsekreterare om flickan inte kommer på de inbokade besöken. Det är också vanligt att flickan är traumatiserad och/eller har suicidtankar vilket gör att psykolog/läkarkontakt krävs för bedömning.

Samarbete med interna och externa vårdgivare avseende stöd till flickan, till exempel kontaktperson, familjehem, skyddat boende, jourhem, barn och ungdomspsykiatri, socialtjänstens öppenvård är viktigt för att kunna ge flickan rätt stöd. På samma sätt som de professionella kring föräldrarna behöver ha kunskap om våldets mekanismer och konsekvenser, behöver de professionella kring flickan också denna särskilda kompetens.

I den del av genomförandeplanen som gäller kontakten med flickan ska följande ingå:

- Flickans egna mål. Vad ska kontakten med socialtjänsten leda till?
- Socialtjänstens mål. Hur märker socialtjänsten att flickans känslö- och beteendemässiga utveckling och livsföring utvecklas positivt? Målen för vården av flickan behöver vara starkt kopplade till hur föräldrarnas omsorgsförmåga utvecklas och hur de agerar gentemot flickan.
- Liksom med föräldrakontakten är det viktigt med mätbara delmål, som socialsekreteraren under uppföljningen kan följa upp för att försäkra sig om att en positiv förändring har påbörjats för flickan och att säkerheten för flickan har ökat.
- Flickans inställning till kontakten med socialtjänsten och det aktuella problemet.

När flickan ska påbörja en behandlingskontakt underlättar det om ett professionellt möte genomförs innan den utredande socialsekreterare träffar flickan tillsammans med behandlaren. Det är viktigt att den som ska träffa flickan har detaljerad information om flickans bakgrund och situation och vad socialtjänsten behöver se för förändringar i flickans livssituation. Det är också viktigt att tala om vilka risksituationer som kan uppstå och göra säkerhetsplaner för dessa.

Ibland har flickan svårt att uttrycka sig, och för att vården riktad till flickan ska garantera säkerheten för flickan behöver därför stödpersonen vara aktiv och drivande i att ta reda på omständigheterna kring flickan. Här kan den utredande socialsekreteraren behöva hjälpa flickan att beskriva sin situation för stödpersonen. Flickan är ofta ambivalent inställd till familjen och sig själv och är ofta motsägelsefull i sitt agerande, vilket ställer höga krav på att de professionella är lyhörda för detta.

Här får socialsekreteraren göra en avvägning kring föräldrars delaktighet i vården riktad till flickan. Ungdomar över 15 år kan beviljas kontaktperson utan föräldrars samtycke, men samtidigt är det viktigt att föräldrarna är delaktiga, då det är föräldrarna som så långt som möjligt ska förändra flickans situation på sikt. Om föräldrarna godkänner att flickan har kontakt med en kontaktperson utanför familjen är det i sig en trygghetsskapande faktor för flickan.

Föräldrarna kan delta vid ett uppstartsmöte med kontaktpersonen på socialtjänsten, men flickan måste alltid också träffa kontaktpersonen tillsammans med socialsekreteraren i ett enskilt möte, för att skapa förutsättningar för flickan att prata mer fritt. Flickan informeras också om att kontaktpersonen har skyldighet att omedelbart återkoppla till utredande socialsekreterare om det finns oro för att flickans hälsa och utveckling riskerar att skadas.

Placering

Av socialtjänstlagen framgår att socialtjänsten i första hand ska överväga om barnet kan tas emot av någon släkting eller annan närstående. Det är dock ytterst sällan aktuellt med placering hos en släkting i initialskedet i denna typ av ärenden. Vad som är bäst för barnet ska alltid beaktas. Flickorna uppger sällan att de känner sig trygga hos sina släktingar och även om släktingen står för andra värderingar än föräldrarna är det riskabelt utifrån att flickan eller släktingen kan löpa stor risk att utsättas för påtryckningar och press.

Beslut om var flickan ska placeras utgår från den enskilda flickans behov. Viktiga faktorer att beakta är den aktuella hotsituationen, flickans ålder och mognad samt hennes behov av stöd och professionell hjälp. Jourfamilj kan vara ett bra alternativ, särskilt om flickan är yngre. Det finns också skyddade boenden med särskild

kompetens. Även om flickan själv vill stanna i familjen kan socialtjänsten göra bedömningen att hon ska placeras.

Det är socialtjänsten, och inte flickan själv, som gör skyddsbedömningen och som ansvarar för flickans skydd. Viktigt att beakta i denna typ av ärenden är att om flickan placeras där det finns manlig personal och/eller där det också bor pojkar kan det medföra att hennes familj förskjuter henne. Om det vid bedömning framkommer att flickan är i behov av skydd enligt LVU ska socialtjänsten se till att detta omgående ordnas. Socialnämnden tar också ställning till om det behövs beslut enligt 14 § LVU om:

- Hemlighållande av placering och vistelseort.
- Umgängesbegränsning som innefattar att inte träffa föräldrarna.
- Att inte tillåta telefonsamtal med familj/släktingar.
- Att inte tillåta brevväxling.

Detta kan vara viktigt för att flickan ska kunna vara trygg och skyddad, men också få lugn och ro. Samtidigt påverkar ett sådant beslut familjens förhållningssätt gentemot flickan och socialtjänsten, vilket kan ge negativa konsekvenser på sikt. Denna typ av beslutade inskränkningar i vården är möjliga att överklaga och ska övervägas minst var tredje månad av socialnämnden.

Om socialtjänsten behöver placera flickan under utredningen är det viktigt att beakta att föräldrarnas förtroende för socialtjänsten sjunker. Socialtjänsten behöver då lägga ned mycket tid för att upprätta förtroende hos föräldrarna, och visa att vi lyssnar på vad de har att säga, att de är värda att möta, även om vi fortsatt är tydliga i att vi måste vara säkra på att flickan är skyddad.

Föräldrarna behöver informeras om omständigheterna kring flickan och försäkras om att socialtjänstens alternativa boende tillgodoser hennes samtliga behov, inte bara skyddsbehovet. Här är det ofta hjälpsamt att ta mycket hjälp från föräldrarna när det gäller deras kunskap om flickans behov vad gäller utbildning, hälsa sov- och matvanor, rutiner, känslö- och beteendemässig utveckling osv. Detta bekräftar de positiva föräldraförmågorna och kan få föräldrarna att känna sig viktiga och sedda, vilket ökar deras vilja till samarbete med socialtjänsten.

På samma vis behöver socialtjänsten upprätta ett förtroende hos flickan, om vi inte agerar i enlighet med hennes vilja, genom att visa att vi finns kvar så länge som hon är orolig att utsättas för fara eller kränkande behandling. Ytterligare en risk är att flickan går hem i smyg även då socialtjänsten försökt skydda henne från föräldrarna, eller omvänt att flickan vägrar träffa familjen även om det är under säkra omständigheter.

Att flickan går hem eller inte går hem behöver inte i sig tala för att hon är skyddad/oskyddad. Beakta att det är komplicerat och motsägelsefullt och ingående samtal med alla inblandade - familjen, flickan och de professionella - behövs för att kunna göra bra bedömningar.

Eftervård

Flickor som har levt under svåra hemförhållanden, återvänt hem eller brutit med familjen bär i många fall med sig trauman och känslö- och beteendemässiga svårigheter. Flickan har ofta hälsoproblem, en låg materiell standard och svårigheter i kontakten med sin familj och släkt. Det kan också ha uppkommit svårigheter som inte är direkt kopplade till det hedersrelaterade våldet och flickan behöver då stöd i att få rätt hjälp avseende detta. Forskning har visat att placerade barn i många fall har lämnats för tidigt av socialtjänsten och att socialtjänsten behöver ta ett större ansvar för eftervården. Det är därför viktigt att socialtjänsten tidigt gör en långsiktig planering för flickan. (Se Socialstyrelsens meddelandeblad 2009-126-164)

Många av flickorna har stora behov vad gäller att få en fungerande vardag med fast bostad, meningsfull och varaktig sysselsättning, socialt nätverk och fritidsaktiviteter. Om flickan brutit kontakten med familjen eller om hon är utestängd från familjen är det extra viktigt att bygga upp ett socialt nätverk kring flickan för att så långt som möjligt förebygga ensamhet och socialt utanförskap. Socialtjänsten behöver undersöka om det finns någon i nätverket som flickan kan ha kontakt med på egen hand utan att det äventyrar hennes säkerhet.

Ett sätt för flickan att ha viss kontakt med någon eller flera i familjen, vilket i många fall är hennes önskan, är att under säkra former ha umgänge i socialtjänstens lokaler tillsammans med socialtjänsten. Vilka hon vill och kan ha kontakt med behöver utredas noga tillsammans med flickan. Dessa möten är både ett sätt för flickan att känna sig betydelsefull gentemot familjen, mindre isolerad och det är samtidigt ett tillfälle för socialsekreteraren att träffa familjen och bedöma deras inställning till flickans situation.

Det är mycket viktigt att socialtjänsten arbetar långsiktigt med en trygg vardag för flickan och samverkar med barn och ungdomspsykiatri, socialtjänstens vuxen-enheter, försörjningsstöd, skola och andra instanser som kan stödja flickan och hjälpa henne till en trygg livssituation.

Referenser

Litteratur

Björktomta, Siv-Britt. (2006). *Personalens möten med utsatta flickor: Arbete med hedersrelaterat våld*. Stockholm: Länsstyrelsen i Stockholm, Ersta Sköndal högskola, Huddinge kommun.

Björktomta, Siv-Britt. (2005). *Unga kvinnor, frihet och heder – om socialt arbete och hedersrelaterat våld*. Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 37. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.

Bremer, Sevil. Brendler-Lindqvist, Monica. Wrangsjö, Björn. (2006) *Ungdomar och hedersrelaterat våld – Om transkulturellt behandlingsarbete*. Fälth & Hässler, 1 upplagan 2006 för Rädda Barnen.

Dahlberg, Cristina. Forssell, Anne. (2006) *BBIC i Praktiken – att knäcka koden*. Studentlitteratur.

Darvishpour, Mehrdad (2007). *En intersektionell analys av genus- och generationskonflikter inom invandrarfamiljer i Sverige*. Ur Darvishpour, Mehrdad. och Westin, Charles. Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturellt Sverige. Lund: studentlitteratur (under utgivning).

Forsberg, Gunnar. Wallmark, Johan (1998) *Nätverksboken – om mötets möjligheter*. Kristianstads boktryckeri: Liber AB.

Jemteborn, Annika (2005) *Å stå på sig, på egna ben*. Stockholm: Stockholms universitet Rapport 116 – 2005 ISBN: 91-7155-174-3k

Miller, William R. Rollnick, Stephen. (2002) *Motiverande samtal*. New York: Guildford Publications, Inc.

Rasmusson, Bodil (2009) *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC*. Allmänna Barnhuset.

Schlytter, Astrid (2004) *Rätten att själv få välja*. Studentlitteratur.

Sjögren, Annick. (1993). *Här går gränsen – Om integration och kulturella mönster i Sverige och Medelhavsområdet*. Stockholm: ARENA.

Turnell, Andrew. Edwards, Steve. (1999) *Signs of Safety – A Solution and Safety Oriented Approach to Child Protection*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.

Wikan, Unni. (2004). *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront Förlag.

Övriga referenser

Länsstyrelsen i Kronobergs län 2004-05-17 PM *Rätten till ett eget liv.*

Länsstyrelsen i Stockholms län (2005) *Resursteam för hedersrelaterat våld.*

Länsstyrelsen i Uppsala län och Uppsala kommun (2008) *När man krockar - ett handlägningsstöd för socialtjänsten om hedersrelaterat våld och generationskonflikter kring traditioner, seder och bruk.*

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Rapport 2009:20, *Stress och Trauma- en undersökning av förekomsten av PTSD hos personer utsatta för hedersrelaterat våld.*

Nationell rapport från Länsstyrelsen i Stockholms län om skyddat boende för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld, 2004.

Regeringskansliet (2005) *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet – En kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck, särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- bisexuella samt transpersoner.* Stockholm.

Socialstyrelsen (2006) *Grundbok - Barns behov i centrum (BBIC).*

Socialstyrelsen. (2006) *Barn och unga i socialtjänsten. Utredda, planera och följa upp beslutade insatser.*

Socialtjänstens i Lärjedalen arbete med unga flickor och kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld - En handbok 2005 Göteborgs stad.

Yrkesgemensam Handbok - För personal som möter personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Handboken är en del av Malmö stads Kvinnofridsprogram, 2007.

Utbildningsdag och material från Henrik Belfrage och riskbedömningsverktyget Patriark- Bedömning av risk för patriarkalt våld med hedern som motiv. (Finns hos författarna)

Weld, Nicki & Greening, Maggie 2005 <http://www.signsofsafety.net/files/3Houses.pdf> New Zealand

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

*Mer information kan du få av
Länsstyrelsens socialavdelning
Tfn: 08- 785 40 00
Rapporten finns också som pdf på vår webbplats
www.lansstyrelsen.se/stockholm/publikationer*

ISBN 978-91-7281-354-0

*Adress
Länsstyrelsen i Stockholms Län
Hantverkargatan 29
Box 22 067
104 22 Stockholm
Tfn: 08- 785 40 00 (vxl)
www.lansstyrelsen.se/stockholm*